CEL MAI VECHI DOCUMENT PE HÂRTIE PĂSTRAT DE LA UN DOMN AL MOLDOVEI: DESPRE LOCUL EUROPEAN AL MOLDOVEI LA VREMEA CONGRESULUI DE LA LUBLAU

ALEXANDRU SIMON

Keywords: Alfonso Mudarra, Ferdinand of Aragon, Alexander I the Just of Moldavia, Congress of Lublau (Stará Ľubovňa), Barcelona, Cetatea Albă, (late) medieval literacy, watermarks, crusading, state-building.

Legăturile stabilite între Peninsula Iberică şi spaţiile locuite de români, v(a)lahi după numele dat lor în Evul Mediu[1], au rang de curiozităţi „cu tâlc”[2]. Fie că a fost vorba de misiunea cavalerului castilian Alfonso de Mudarra în Europa Central-Răsăriteană (1411–1412), care l-a adus până în Moldova lui Alexandru I cel Bun, fie că în atenţie a stat venirea la Dunăre a unui infante al Portugaliei, Pedro de Aviz (1427)[3], ca membru al „forţei internaţionale” antiotomane a lui Sigismund de Luxemburg[4].

Acestor cazuri le-am mai adăugat, de curând,[5] un episod din anul 1415[6]. Sigismund a mers la Perpignan[7] pentru a se întâlni cu Ferdinand I, regele Aragonului

[1] Recent Evgeny A. Khvalkov, *Imigranții din țările central-europene în coloniile genoveze de la Marea Neagră în realitățile politice în schimbare din 1400–1475*, în „Revista istorică”, NS, XXXV (2024), 1–3, p. 35–46, la p. 39 (variantă în poloneză: *Mieszkańcy Europy Środkowej w koloniach Genui nad Morzem Czarnym w zmieniających się realiach politycznych w latach 1400–1475*, în „Wschodni Rocznik Humanistyczny”, XX (2023), 2, p. 51–59, la p. 55).

[2] Ne referim în acest cadru şi la câteva dintre observaţiile moldave ale profesorului Victor Spinei din articolul citat mai jos.

[3] Nicolae Iorga, *Un prinţ portughez cruciat în Ţara Românească a secolului al XV-lea*, în „Analele Academiei Române. Memoriile Secţiunii Istorice”, seria a III-a, V (1925–1926), p. 333–337. Pentru *Ballaquie*/ *Ballafia* şi domnul ei, vezi, în aceste condiţii (iberice), şi Anselmo Braamcamp Freire, *Armaria portugesa*, Lisboa, 1908, p. 235 (nota*); Antoin de la Sale, *Le Petit Jehan de Saintre*, ediţie Pierre Champion, Fernand Desonay, Paris, 1925, p. 305.

[4] Francis M. Rogers, *The Travels of the Infante Dom Pedro of Portugal* (= *Harvard Studies in Romance Languages*, XXVI), Cambridge, MA, 1961, p. 41–43; László Veszprémy, *Zsigmond Galombócnál 1428-ben*, în „Hadtörténelmi Közlemények”, CXXI (2008), 2, p. 283–302, la p. 284.

[5] Al. Simon, *Un negru pe blazon: cavalerii din Valahia ai regelui Sigismund de Luxemburg la curtea regelui Ferdinand I de Aragon (1415)*, în *Multum laboravistis propter nos et propter bonum pacis et unionis: episoade şi reverberaţii ale Evului Mediu. Profesorului Ioan-Aurel Pop, în al șaptezecilea an al vieții*, editori Adinel C. Dincă, Al. Simon, I, Cluj-Napoca, 2025, p. 19–36.

[6] Anul bătăliei de la Agincourt (25 octombrie, adică la cinci zile după sursele discutate mai jos), meritã reprivit dinspre Est.

[7] *Perpignan 1415. Un sommet européen à l'époque du Grand Schisme d'Occident* (= *Geschichte und Kultur der iberischen Welt*, XV), editori Aymat Catafau, Nikolas Jaspert, Thomas Wetzstein, Zürich, 2018.

şi al Siciliei, suzeranul lui Mudarra[8], şi cu (anti-) papa Benedict al XIII-lea[9]. Sigismund vroia să încheie Schisma Apuseană[10]. Se împlinea un an de la începerea anevoioaselor lucrări ale Conciliului de la Konstanz (1414–1418)[11]. Cu ocazia „*summit*-ului" de la Perpignan, doi nobili din suita regelui Sigismund, fiii lui Petru *de Valahia*[12] au primit un blazon, pe care era figurat un etiopian negru, cu lance şi cu scut[13]. Simbolistica evidentă, în contextul apariţiei cu ocazia Conciliului de la Konstanz, a capetelor de negri de pe – aşa-zisele – steme ale *Valahiilor*[14], ne îndreaptă spre o lume românească de la începutul anilor 1400, căreia nici turnirurile[15], nici ordinele de cavaleri[16] nu-i erau străine. Întrucât imaginea ar părea, măcar în parte, surprinzătoare, merită să ne întoarcem la sosirea lui Mudarra în Moldova cu trei ani mai devreme.

Trimisul lui Ferdinand de Aragon, Alfonso Muddara, la curtea lui Alexandru I cel Bun. „Călătorii străini" din Apusul (şi Centrul) Europei ajunşi la marginile răsăritene ale Creştinătăţii la începutul secolului al XV-lea[17] şi acordul de la Lublau[18] dintre Sigismund de Luxemburg şi Vladislav al II-lea Jagiello (15 martie

[8] Principalele repere la Ludwig Vones, *Ferdinand I. 'von Antequera*, în *Lexikon des Mittelalters*, IV (1989), col. 356–358.

[9] Luis Suárez Fernández, *Benedicto XIII: antipapa o papa? (1328–1423)*, Barcelona, 2002.

[10] Vezi şi Antal Áldássy, *Zsigmond király és Spanyolország*, Budapest 1927, p. 34–37.

[11] Pentru poziţia Casei de Aragon, vezi N. Jaspert, *Das aragonesische Dilemma. Die Heimat Benedikts XIII. zwischen Obödienzstreit, herrschaftlichem Umbruch und internationaler Verflechtung*, în *Das Konstanzer Konzil als europäisches Ereignis* (= *Vorträge und Forschungen*, LXXIX), editori Gabriela Signori, Brigit Studt, Ostfildern, 2014, p. 107–141.

[12] Vezi Al. Simon, *Documente şi monede: Petrusian şi Iancu de Hunedoara*, în *In Memoriam Eugen Nicolae* (= *Materiale şi cercetări arheologice*, suppl. III), editori Roxana Dobrescu, Aurel Vîlcu, Bucureşti, 2025, în curs de apariţie.

[13] Se cuvine să precizăm şi aici că reprezentarea „etiopianului negru" nu este una înjositoare, dimpotrivă. Cu scut şi cu lance, acesta era un vajnic luptător. Simboliza el oare familia celor doi fraţi sau un puternic oştean învins de ei/de tatăl lor?

[14] Din abundenta literatură: Constantin Karadja, *Delegaţii din ţara noastră la Conciliul de la Constanţa (în Baden) în anul 1415*, în „Analele Academiei Române. Memoriile Secţiunii Istorice", seria a III-a, V (1927), p. 59–91, la p. 66, 81; Dan Cernovodeanu, *Ştiinţa şi arta heraldică în România*, Bucureşti, 1977, p. 77–78; Constantin Rezachevici, *Stema cu «capete de negri»: înlăturarea unei legende din heraldica românească nord-dunăreană*, în „Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie «A.D. Xenopol», Iaşi, XXIV (1987), p. 71–98.

[15] Participarea la turniruri a fost deja remarcată de către Petre P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrân*, Bucureşti, 1944[1], p. 134. Notăm că ea fost documentată pentru prima dată, la Buda, tot *ad annum* 1412, imediat după Congresul de la Lublau.

[16] Heinz Rohlik, *Rohlik*, în „Deutsches Geschlechtsbuch", CCXIX (2007), p. 155–174, la p. 166. Pentru nobilul din Moravia Casei de Luxemburg, făcut cavaler de Mircea I cel Bătrân în anii 1390, a se vedea Adrian Ioniţă, Beatrice Kelemen, Al. Simon, *AL WA: prinţul negru al Vlahiei şi vremurile sale* (= *Minerva*, III, 14), Cluj-Napoca, 2017, p. 225–226, nota 950.

[17] Cum ar fi cunoscutul „spion" burgund Ghillebert de Lannoy, la 1421 (*Călători străini despre Ţările Române*, I, editor Maria Hoban, Bucureşti, 1968, p. 45–61; pentru text: p. 49–52), ori mult mai faimosul Francesco Filelfo la 1424 (Şerban Papcostea, *Un umanist italian, ambasador în slujba Bizanţului, prin Moldova lui Alexandru cel Bun*, în *In honorem Gernot Nussbächer*, editori Daniel Nazare, Ruxandra Nazare, Bogdan Florin Popovici, Braşov, 2004, p. 133–141).

[18] Folosim numele german încetăţenit al târgului, astăzi Stará Ľubovňa în Slovacia (Altlublau, astfel, în germană), numit Lubowla în polonă şi Ólubló în maghiară.

1412), care prevedea împărţirea Moldovei între Polonia şi Ungaria, dacă Alexandru I cel Bun nu susţinea cruciada antiotomană[19] sunt realităţi medievale cunoscute, chiar locuri comune în istoriografii (indiferent de limbă)[20]. Mai puţin aşteptată este, a fost, intersectarea acestor date în Moldova lui Alexandru I în luna mai a anului 1412[21], prin călătoria cavalerului iberic Alfonso Mudarra/ Modarra[22]. El, ca mulţi alţii[23], trebuia să ajungă – prin Constantinopol – în Ţara Sfântă[24].

Documentele privitoare la Mudarra au fost semnalate pentru prima oară de către Jeanne Vielliard în 1936[25]. Izvoarele, *id est*, doar versourile documentelor, au fost publicate abia şase decenii mai târziu de Werner Paravicini în legătură cu „călătoriile estice" ale nobilimii apusene (1994)[26]. Sursele au fost editate complet, în relaţie cu Ducatul Lituaniei, de către Stephen C. Rowell (2003)[27], Intrarea în Moldova a protejatului infantelui Ferdinand de Aragon, neîncoronat încă rege[28], a atras atenţia

---

[19] Florin Constantiniu, Ş. Papacostea, *Tratatul de la Lublau (15 martie 1412) şi situaţia internaţională a Moldovei la începutul veacului al XVI-lea*, în „Studii. Revistă de istorie", XVII (1964), 5, p. 1129–1140; Dariusz Wróbel, *Polscy negocjatorzy i gwaranci traktatu lubowelskiego z 15 marca 1412 r.*, în „Studia z Dziejów Średniowiecza", XXVI (2023), p. 334–373.

[20] Din vasta literatură: *Grand Tour: Adliges Reisen und europäische Kultur vom 14. bis zum 18. Jahrhundert* (= *Francia*, suppl. LX), editori Rainer Babel, Werner Paravicini, Ostfildern, 2015; W. Paravicini, *Verlust und Dauer. Weshalb sie nicht mehr fuhren und was an die Stelle trat. Die Preußenreisen des europäischen Adels*, IV, Göttingen, 2023.

[21] Vezi în continuare Constantin Cihodaru, *Alexandru cel Bun (23 aprilie 1399 – 1 ianuarie 1432)*, Iaşi, 1984, p. 233–234.

[22] W. Paravicini, *Alfonso Mudarra* [1994], în Idem, *Ehrenvolle Abwesenheit. Studien zum adligen Reisen im spätteren Mittelalter. Gesammelte Aufsätze,* editori Jan Hirschbiegel, Harm von Seggern, Sigmaringen, 2017, p. 145–170, 573–575 (addenda); Idem, *Adlig Leben im 14. Jahrhundert. Weshalb sie fuhren. Die Preussenreisen des europäischen Adels*, III, Göttingen, 2020, p. 275.

[23] Vezi şi pelerinii ruşi din *Russian Travelers to Constantinople in the Fourteenth and Fifteenth Centuries* (= *Dumbarton Oaks Studies*, XIX) editor George P. Majeska, Washington, DC, 1984, p. 98 (Ignaţiu din Smolensk la 1389), p. 178–180 (Zosima în 1419; textul a fost tradus în română în *Călători străini*, I, p. 43–44).

[24] Wolfgang Schneider, *Peregrinatio Hierosolymitana. Studien zum spätmittelalterlichen Jerusalembrauchtum und zu den aus der Heiliglandfahrt hervorgegangenen nordwesteuropäischen Jerusalembruderschaften,* Münster, 1982; Leigh Ann Craig, *Stronger than men and braver than knights*: *Women and the Pilgrimages to Jerusalem and Rome in the Later Middle Ages*, în „Journal of Medieval History", XXIX (2003), 3, p. 153–175. Literatura dedicate temei este desigur imensă.

[25] *Pèlerins d'Espagne à la fin du Moyen Âge: ce que nous apprennent les sauf-conduits délivres aux pèlerins par la chancellerie des rois d'Aragon entre 1379 et 1422*, în „Acta Sacra Tarraconensia", XII (1936), p. 265–300, la p. 279–280.

[26] *Fürschriften* und *Testimonia*. *Der Dokumentationskreislauf der spätmittelalterlichen Adelsreise am Beispiel des kastilischen Ritters Alfonso Mudarra, 1411–1412*, în *Studien zum 15. Jahrhundert. Festschrift für Erich Meuthen*, editori Johannes Helmrath, Heribert Müller, II, München, 1994, p. 903–936 (şi în Idem, *Ehrenvolle Abwesenheit*, p. 145–170).

[27] *Du Europos pakraščiai: Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ir ispanų karalysčių ryšiai 1411–1412 ir 1434 m. tekstuose*, în „Lietuvos Istorijos Metraštis", [XXXIII] (2003), 1, p. 149–188.

[28] Antal Áldásy, *Zsigmond király és Spanyolország*, Budapest, 1927, p. 64–65; Ángel Sesma Muñoz, *El Interregno (1410–1412). Concordia y compromiso político en la Corona de Aragó*, Zaragoza, 2011. El este, pe nedrept, cunoscut mai ales drept tatăl lui Alfonso al V-lea *Mărinimosul*, regele Neapolelui, şi Ioan (Juan) al II-lea *cel Mare*, regele Aragonului.

istoriografiei române moderne la sfârşitul primului deceniu al noului mileniu prin articolele, apărute aproape simultan, ale profesorilor Andrei Pippidi[29] şi Victor Spinei (în anii 2007/2008 şi 2009)[30].

Consultarea în original a izvoarelor privitoare la călătoria – întreruptă – a lui Alfonso Mudarra (documente conservate în Arhiva Coroanei de Aragon din Barcelona)[31] a scos însă în evidenţă o serie de particularităţi – stilistice şi politice – de epocă. Ele justifică „redeschiderea subiectului Mudarra".

I. Documentele şi călătoriile unui cavaler din divizata Peninsulă Iberică. „Dosarul Mudarra" de la Barcelona[32] este alcătuit la ora actuală din 11 piese (doar 9 dintre ele le-au fost cunoscute lui Paravicini şi Rowell)[33]. Înscrisurile, toate pe hârtie[34] (răspândită deja în Peninsulele Iberică şi Italică, dar mai puţin la nord de spaţiile mediteraneene)[35], se împart în două categorii:

A. Scrisori de recomandare ale lui Mudurra emise de către Ferdinand de Aragon[36].

1. Scrisoarea de recomandare adresată lui Eric al VII-lea de Griffin (şi de Estridsen), regele Norvegiei şi Danemarcei[37] (Ayllón, 2 septembrie 1411)[38].

2. Scrisoarea de recomandare adresată marelui maestru al cavalerilor teutoni, Heinrich von Plauen[39] (ante 19 octombrie 1411)[40].

---

[29] *Tam longinquis partibus*. *Un chevalier castellan en Moldavie au XVe siècle*, în „Revue des Études Sud-Est Européennes", XLV (2007), 1–4 [2008/2009], p. 149–152, la p. 150 (pe baza ediţiei lui Paravicini). Profesorul Pippidi fusese informat încă din anii 1990 de existenţa acestui document (cf. A. Pippidi, *Aperçu sur les rapports des Roumains avec les ordres de chevalerie*, în *Miscellanea in honorem Radu Manolescu emerito*, editori Zoe Petre, Stelian Brezeanu, Bucureşti, 1996, p. 107–115, la p. 115, nota 45; tot acolo, în nota 42, p. 114–115, se pot găsi şi alte date referitoare la infantele Pedro).

[30] *Document emis de Alexandru cel Bun păstrat în arhivele din Barcelona*, în *Miscellanea Historica et Archaeologica in Honorem Professoris Ionel Cândea*, editori Valeriu Sârbu, Cristian Luca, Brăila, 2009, p. 179–208, la p. 183–184 (pe baza ediţiei lui Rowell).

[31] Archivo de la Corona de Aragón, Barcelona (ACA), Real Cancillería, Carta Reales, *Ferran I*.

[32] În continuare ne vom referi la ediţiile, după original, ale surselor din ACA, drept Paravicini şi Rowell.

[33] Vielliard (*Pèlerins d'Espagne*, p. 280, nota 1) numărase opt piese, toate salvconducte pentru Mudarra.

[34] Lucrând cu microfilme, Rowell a afirmat că erau pe pergament. Lucrând cu fotocopii, Paravicini a observat că erau hârtii.

[35] Orientativ: *Papier im mittelalterlichen Europa: Herstellung und Gebrauch* (= *Materiale Textkulturen*, VII), editori Carla Meyer, Sandra Schultz, Bernd Schneidmüller, Berlin – Boston, 2015; Orietta Da Rold, *Paper in Medieval England: From Pulp to Fictions*, Cambridge, 2020, p. 7–16. Vom reveni asupra subiectului în ultima parte a studiului.

[36] Păstrarea lor în arhiva de la Barcelona arată că Mudarra nu a mai ajuns la curţile acelor destinatari. Din cauza itinerariului lui Mudarra, faptul este dincolo de îndoială în cazul lui Eric al VII-lea. Păstrăm însă un dubiu legat de Heinrich von Plauen.

[37] Sverre Bagge, *Cross & Scepter: The Rise of the Scandinavian Kingdoms from the Vikings to the Reformation*, Princeton, NJ, 2014, p. 236–240, 248–249.

[38] ACA, Real Cancillería, Autográfos, I, 5, F (cf. Santiago González Sánchez, *Itinerario de don Fernando, regente de Castilla y rey de Aragón (1407–1416*) (= *Fuentes Históricas Aragonesas*, LXVIII), Zaragoza, 2013, p. 121).

[39] William Urban, *Tannenberg and After*, Chicago, IL, 2003, p. 160–165.

[40] ACA, Real Cancillería, Carta Reales, *Ferran I*, caixa IX, nr. 113; în Paravicini, nr. 1, p. 918; Rowell, nr. 1, p. 159–160. Spre deosebire de toate celelalte (opt) piese din „dosarul Mudarra", documentul nu este originalul, ci o copie fără dată sau loc de emitere (ea se încheie printr-un simplu *datum*). Este astfel neclar dacă Mudarra s-a mai întâlnit sau nu cu von Plauen.

B. Salvconducte pentru Mudurra/confirmările ale venirii sale emise de către:

1. Amedeo al VIII-lea, conte de Savoia[41], viitorul antipapă Felix al V-lea (Ambronais, 19 octombrie 1411)[42].

2. Teodor al II-lea Paleologul[43], marchiz de Montferrat (Montferrat, 2 noiembrie 1411)[44].

3. Galeazzo Maria Visconti[45], ducele Milanului (Milano 6 noiembrie 1411)[46].

4. Sigismund de Luxemburg[47], regele romanilor şi regele Ungariei (8 ianuarie 1412)[48].

5. Sofia de Wittelsbach[49], soţia lui Venceslav al IV-lea de Luxemburg, regina Boemiei, care se intitula şi regina romanilor (23 februarie 1412)[50]

6. Venceslav al IV-lea (Václav, Wenzel) de Luxemburg[51], regele Boemiei şi rege – depus – al romanilor (Praga, 1 martie 1412)[52].

7. Cristin de Ostrów, castelanul şi căpitanul Cracoviei[53], şi Zbigniew de Brzezie, mareşalul coroanei Poloniei (eroul de la Grünwald din 1410)[54], în numele regelui

---

[41] Vezi aici *Amédée VIII-Félix V, premier duc de Savoie et pape (1383–1451),* editori Bernard Andenmatten, Agostino Paravicini-Bagliani, Lausanne, 1992.

[42] ACA, Real Cancillería, Carta Reales, *Ferran I*, caixa I, nr. 15; în Paravicini, nr. 2, p. 919; Rowell, nr. 2, p. 160–161.

[43] Bruno Ferrero, *Extensis mensis in quodam prato... Sei lettere inedite del marchese Teodoro II di Monferrato e dei suoi familiari (1409–1417)*, în „Monteferrato. Arte e Storia", XXVI (2014), p. 37–56, mai ales p. 50–52.

[44] ACA, Real Cancillería, Carta Reales, *Ferran I*, caixa I, nr 12; în Paravicini, nr. 3, p. 919–920; Rowell, nr. 3, p. 162.

[45] Andrea Gamberini, *Galeazzo Maria Visconti*, *Dizionario Biografico degli Italiani*, LVI (2001), *sub voce*.

[46] ACA, Real Cancillería, Carta Reales, *Ferran I*, caixa I, nr. 14; în Paravicini, nr. 4, p. 920–921; Rowell, nr. 4, p. 163–164.

[47] În relaţie cu anul 1412: Norbert C. Tóth, *Zsigmond magyar és II. Ulászló lengyel király személyes találkozói a lublói béke után, (1412–1424)*, în „Történelmi Szemle", LVI (2014), 3, p. 339–356.

[48] ACA, Real Cancillería, Carta Reales, *Ferran I*, caixa I, nr. 11; în Paravicini, nr. 5, p. 921–922; Rowell, nr. 5, p. 165–166.

[49] Thomas Krzenck, *Sophie von Wittelsbach – eine Böhmenkönigin in Spämittelalter*, în *Fürstinnen und Städterinnen*: *Frauen im Mittelalter*, editori Gerald Bayereuther, Barbara Pätzold, Erika Uitz, Freiburg-in-Breisgau, 1993, p. 65–87.

[50] ACA, Real Cancillería, Carta Reales, *Ferran I*, caixa XXV, nr. 3240; în Bohumil Baďura, *Styky mezi Českým královstvím a Španělskem ve středověku*, în „Táborský Archiv", VII (1995–1996), p. 5–87 (Baďura), în Anexă, nr. XV, p. 73.

[51] Legat de anul 1412: Markian Pelech, *Zu den politischen Zielen des Deutschen Ordens beim Schiedsspruch des Königs Wenzel von Böhmen 1410*, în „Jahrbuch für die Geschichte Mittel- und Ostdeutschlands", XXXVIII (1989), p. 177–187.

[52] ACA, Real Cancillería, Carta Reales, *Ferran I*, caixa II, nr. 136; în Paravicini, nr. 6, p. 922–923; Baďura, nr. XVI, p. 74–75; Rowell, nr. 6, p. 167–168. După Vielliard (*Pèlerins d'Espagne*, p. 280, nota 1), data ar fi fost 1 mai şi scrisoarea nu ar fi avut an. Cum actul lui Vitold din Kaunas purta clar data 1 mai 1412, actul lui Venceslav ar fi datat din anul anterior.

[53] Jerzy Wyrozumski, *Krystyn Ostrowski herbu Rawa*, în „Polski Słownik Biograficzny", XXIV (1979), *sub voce*.

[54] Sobiesław Szybkowski, *List Wawrzyńca Tariego, stolnika królowej Barbary Cylejskiej, do marszałka Królestwa Polskiego Zbigniewa z Brzezia z 13 VII 1413 roku*, în „Roczniki Historyczne", LXXXII (2016), p. 157–169.

Poloniei, Vladislav (Jogaila) al II-lea Jagiello[55], care, după perfectarea acordului de la Lublau (15 martie 1412), plecase împreună cu Sigismund de Luxemburg în sud[56] (Cracovia, 8 aprilie 1412)[57].

8. Vitold (Vytautas)/ Alexandru[58], ducele Lituaniei (Kaunas, 1 mai 1412)[59].

9. Alexandru I *cel Bun*[60], domnul Moldovei (Suceava [?], 29 mai 1412)[61].

Lista ne arată limitele impuse cercetării[62]. Drumurile şi intenţiile lui Mudarra sunt cunoscute din actele suveranului său, care îşi promova triumful – cruciat – asupra maurilor de la Antequerra (1410)[63], iar Mudarra mergea la Sfântul Mormânt, şi ale stăpânitorilor prin ale căror ţinuturi a trecut. Negăsind referinţe credibile la existenţa cavalerului, Paravicini bănuia că numele era un pseudonim[64]. Ideea[65] ar putea fi sprijinită de deplasările lui Mudarra, mai ales de cele de la finalul călătoriilor sale cunoscute.

Pentru a concentra atenţia pe părţile de interes pentru acest studiu, în itinerariu nu au fost incluse primele opriri documentate ale lui Mudarra. Am marcat doar Milanul pe această hartă. După Milano (început de noiembrie 1411), unde petrecuse doar câteva zile, cavalerul a reapărut două luni mai târziu la Buda (început de ianuarie 1412). Ce s-a întâmplat în aceste două luni nu se poate spune la ora actuală. În mod normal, Mudarra avea timp şi pentru alte opriri. Ar fi trebuit să treacă şi prin Veneţia, duşmana lui Sigismund, „următoarea sa destinaţie".

---

[55] Pentru 1412: Paul Srodecki, Antemurale Christianitatis. *Zur Genese der Bollwerksrhetorik im östlichen Mitteleuropa an der Schwelle vom Mittelalter zur Frühen Neuzeit* (= *Historische Studien*, DVIII), Husum, 2015, p. 118–122.

[56] Balázs Nagy, *Ceremony and Diplomacy: The Royal Summit in Buda in 1412*, în *The Jagiellonians in Europe: Dynastic Diplomacy and Foreign Relations* (= *Memoria Hungariae*, II), editor Attila Bárány, Debrecen, 2016, p. 9–18.

[57] ACA, Real Cancillería, Carta Reales, *Ferran I*, caixa I, nr. 13; în Paravicini, nr. 7, p. 923–924; Rowell, nr. 7, p. 169–170.

[58] Jarosław Nikodem, *Witold. Wielki książę litewski (1354 lub 1355–27 października 1430)*, Kraków 2013, p. 319–320.

[59] ACA, Real Cancillería, Carta Reales, *Ferran I*, caixa I, nr. 10; în Paravicini, nr. 8, p. 925; Rowell, nr. 8, p. 171–172.

[60] Ilona Czamańska, *Mołdawia i Wołoszczyzna wobec Polski, Węgier i Turcji w XIV i XV wieku*, Poznań, 1996, p. 77–81.

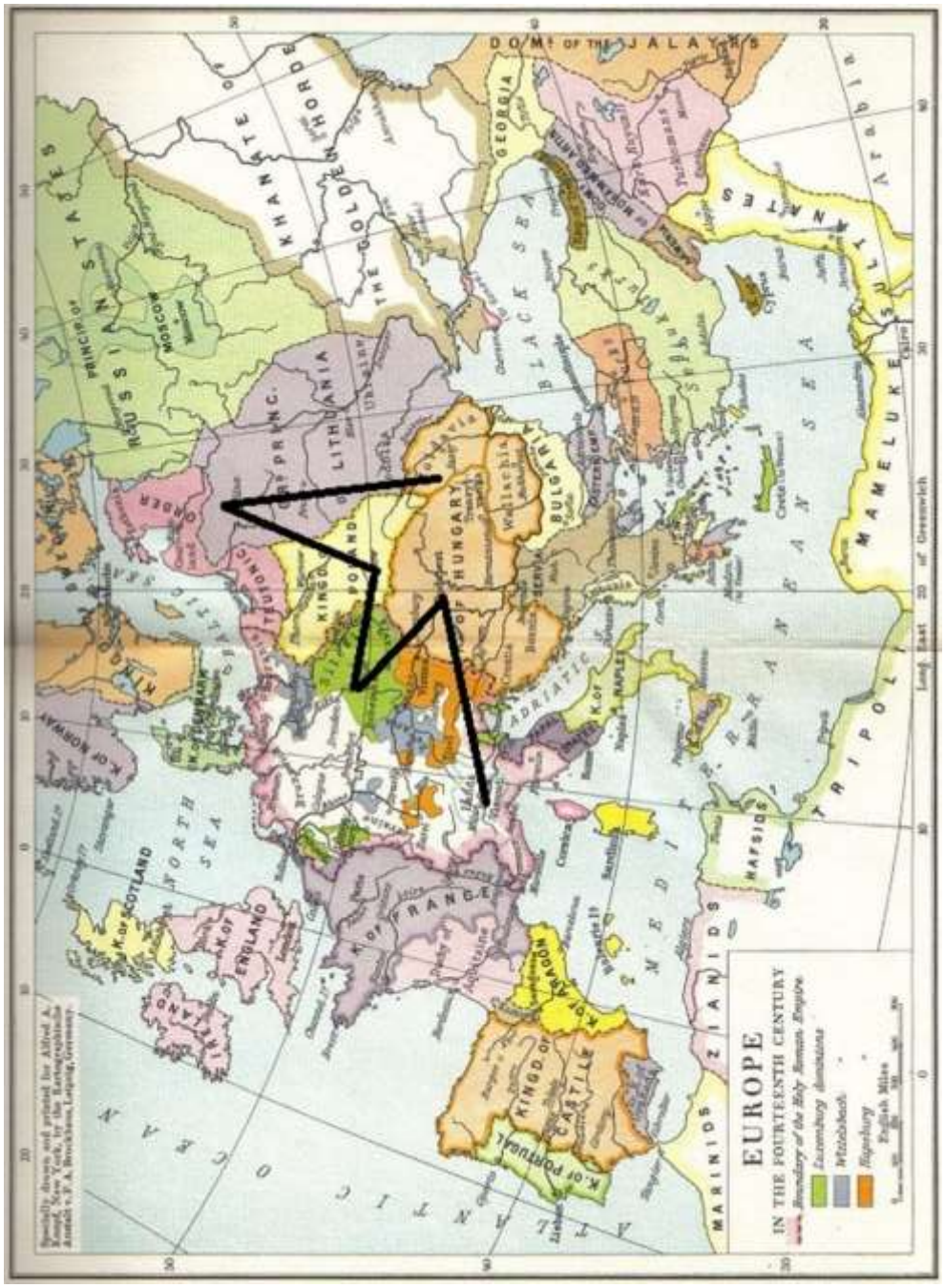
[61] ACA, Real Cancillería, Carta Reales, *Ferran I*, caixa I, nr. 9; în Paravicini, nr. 9, p. 925–926; Rowell, nr. 9, p. 172.

[62] Documentele privitoare la călătoria lui Mudarra, cunoscute acum, sunt împărţite între două fonduri arhivistice majore (Autográfos şi Cartas Reales) şi 5 cutii (I, II şi XXV în cazul seriei rezervate numai domniei lui Ferdinand I). Din acest motiv este posibil ca şi alte documente privitoare la călătoria/misiunea lui Mudarra să se mai păstreze în ACA.

[63] Orientativ: Pascual Martínez Sopena, *La conquista de Antequera (1410). Reflexiones sobre la construcción de la memoria en la Castilla bajomedieval*, în „Boletin de Literatura Oral", VI (2019), suppl. 2, p. 295–310.

[64] *Fürschriften und Testimonia*, p. 904.

[65] Dacă folosim înţelesurile central-europene ale cuvintelor lui Venceslav, […] *prefati fratris nostri carissimem* ***familiares domesticum*** […] (Baďura, nr. XVI, p. 74), Mudarra sigur era/se prezenta drept un curtean intim al regelui Ferdinand.

1. Itinerariul central şi est-european al lui Alfonso Mudarra
pe baza scrisorilor primite de la gazdele sale
(pornind de la o hartă open access)

Mudarra a parcurs cu o viteză destul de mare pentru acele vremuri[66] peste 1 200 de kilometri în vreo trei săptămâni, ajungând, la sfârşitul lunii mai 1412, de la Kaunas, de la Vitold/ Alexandru[67], la celălalt Alexandru din est, cel al Moldovei (în timp ce regii Sigismund şi Vladislav, venind dinspre Oradea, se îndreptau spre Buda)[68]. În comparaţie, cavalerul acoperise cei 700 de kilometri dintre Cracovia şi Kaunas tot în vreo 20 de zile[69]. Ar fi vorba de aproape 1 000 de kilometri, dacă Mudarra se oprise şi la Marienburg (Malbork), la sediul Ordinului Cavalerilor Teutoni, o destinaţie obligatorie pentru supusul lui Ferdinand I de Aragon, conform recomandării date acestuia de infantele Castiliei pentru marele-maestru Heinrich von Plauen în toamna anului precedent[70]. O „confirmare" a sosirii lui Mudarra din partea lui von Plauen nu s-a păstrat însă între documentele conservate la Barcelona.

II. Salvconductul emis de voievodul Moldovei pentru Alfonso Mudarra. Oricum va fi fost, după o şedere de câteva zile la curtea domnului moldav, Mudarra a pornit din nou la drum, primind o „scrisoare de recomandare" către Ferdinand I de la Alexandru I pe 29 mai 1412. Textul, relativ simplu şi destul de sec, era scris în latină cu vizibilă grabă, dar de o mână obişnuită cu scrisul[71]. Era clar descentrat în raport cu hârtia (altfel, de dimensiuni apropiate de cele folosite pentru Mudarra la Buda, Cracovia şi Kaunas)[72], care avea să fie împărturită şi sigilată cu un sigiliu mic[73].

---

[66] Norbert Ohler, *Reisen im Mittelalter*, Darmstadt, 2014[3], p. 111–112, 138–144. Viteza sa (~60 de kilometri pe zi) depăşea vitezele de depasare din uniunea polono-lituaniană, inclusiv din anii 1600–1700, când viteza medie a unui călăreţ nu trecea de 40 de kilometri pe zi (*Obyczaje w Polsce*, II. *Czasy Nowożytne*,editor Andrzej Chwalba, Poznań, 2005, p. 127). Viteza lui Mudarra nu este neobişnuită însă pentru, poate surprinzător, Balcanii secolului al XIV-lea, când, cei aproape 1 300 de kilometri dintre Constantinopol şi Raguza puteau fi parcurşi şi în mai puţin de trei săptămâni, rezultând o medie zilnică de (tot) circa/ peste 60 de kilometeri (Bariša Krekić, *Courier Traffic between Dubrovnik, Constantinople and Thessalonika in the First Half of the Fourteenth Century*, în „Zbornik Radova Vizantološkog Instituta", I (1952), p. 113–120). Cea mai sigură comparaţie, *ad annum* 1412, este totuşi cu Sigismund şi cu Vladislav. Ei şi suitele lor au parcurs cei 270 de kilometri dintre Košice şi Oradea (9–14 aprilie) în cinci zile (Pál Engel, N. C. Tóth, *Itineraria regum et reginarum (1382–1438)* (= *Subsidia ad historiam medii aevi Hungariae inquirendam*, I), Budapest, 2005, p. 94). Cei doi monarhi au venit la altarul Sfântului Ladislau din catedrala episcopală din Oradea, în care odihnea şi prima soţie a lui Sigismund, Maria de Anjou.

[67] Rimvydas Petrauskas, *Monarcha i wasal: Witold a unia horodelska*, „Prace Historyczne", CXLI (2014), 2, p. 221–233.

[68] Balázs Nagy, *Ceremony and Diplomacy: The Royal Summit in Buda in 1412*, în *The Jagiellonians in Europe: Dynastic Diplomacy and Foreign Relations* (=*Memoria Hungariae*, II), editor A. Bárány, Debrecen, 2016, p. 9–20, la p. 13–14.

[69] Salvconductul polon al lui Mudarra a fost emis, la Cracovia, pe 8 aprilie 1412, iar cel lituanian, din Kaunas, pe 1 mai 1412, după o destul de scurtă şedere a cavalerului (ACA, Real Cancillería, Carta Reales, *Ferran I*, caixa I, nr. 10, nr. 13).

[70] A se vedea mai sus consideraţiile privind documentul (ACA, Real Cancillería, Carta Reales, *Ferran I*, caixa IX, nr. 113).

[71] A se vedea fig. 2. Interesant este că acelaşi scrib a scris mai frumos adresa (lungă) de pe verso, decât textul scrisorii.

[72] Dimensiunile hârtiilor din Est din „fondul Mudarra" (subliniate de Rowell) erau 23 × 32 centimetri (salvconductul de la Sigisimund), 22 × 30 centimetri (salvconductul dat de Cristin/ Krystyn de Ostrów şi Zbigniew de Brzezie în numele lui Vladislav al II-lea), 21 × 29 centimetri (salvcondutul de la Vitold) şi 25 × 29 centimetri (salvconductul de la Alexandru I).

[73] Sigiliul a fost rupt la desfacerea scrisorii, la fel ca în cazul celorlalte salconducte pentru Mudarra (vezi şi fig. 3–6).

Textul în original[74]:

Domino Ffernando in fanti [!][75] *Casstelle, domino*[76] *de Lara, Duci penne*[77] *fidelis* [!][78]*, Comitj de alburbebe*[79]*/ et domino de Castra et dehara, Allexander woyuoda*[80] *Moldauiensis*[81] *tocius amicitie continuum in crementum* [!][82]*/ cum salute. Vestre enodamus Regie*[83] *magestati* [!][84] *proponentes, quod nobilis vir dominus Alfoncius Mudarra milesque stren-/ nuus* [!] *ad nostrum perveniens presenciam aliquibus nobiscum diebus commorans. Quibus peractis diebus sano/ nostro cum conductu honorifice pertransiuit*[85]*. Datum in Socjuirta* [ori *Socjituia*][86] *in die sancte Trinitatis anno domini millesimo qua-/ dringentesimo duodecimo.*

Pe verso[87]: *Serenissimo principi domini Fernando in fanti* [!][88] *Castaelle*[89]*/ domino delara*[90]*, duci penne*[91] *fidelis, Comitj de alburbebe*[92]*/ et Maioruga et domino de castro*[93] *et dehara*[94]*, domino et amicio* [!][95] *nobis/ veracitier* [!][96] *honorando hec dicta.*// Scris mai jos (aproape de marginea inferioară a actului): *al rrey*[97] *de aragon*[98] [în stânga, iar, la o mică distanţă, în dreapta] *allexandro vayouda*[99].

---

[74] Îi mulţumim profesorului Ioan-Aurel Pop pentru verificarea transcrierii, în special în relaţie cu lecţiunea locului emiterii.

[75] Scris despărţit şi în Paravicini (nr. 9, p. 925) şi în Rowell (nr. 9, p. 172). Rowell a transcris *fanti* cu minusculă.

[76] Iniţial, scribul a scris o altă literă în loc de *d* (*q*?), pe care a corectat-o pentru a da – abreviat (*dno*) – *domino*.

[77] În Paravicini (nr. 9, p. 925) şi în Rowell (nr. 9, p. 172): *duci Penne*.

[78] *Pennefidelis* este scris despărţit şi la Paravicini (nr. 9, p. 925) şi la Rowell (nr. 9, p. 172), dar cu majusculă.

[79] În Paravicini (nr. 9, p. 925) şi în Rowell (nr. 9, p. 172): *Alkukerke*.

[80] Scris întregit *woy(vo)da* la Paravicini (nr. 9, p. 925) şi *woy(wo)da* la Rowell (nr. 9, p. 172).

[81] *Moldaviensis* în Paravicini (nr. 9, p. 925) şi în Rowell (nr. 9, p. 172).

[82] Scris despărţit şi în Paravicini (nr. 9, p. 925) şi în Rowell (nr. 9, p. 172).

[83] Scris cu minusculă şi Paravicini (nr. 9, p. 925) şi în Rowell (nr. 9, p. 172).

[84] Aceeaşi lecţiune şi în Paravicini (nr. 9, p. 925) şi în Rowell (nr. 9, p. 172).

[85] *Pertransivit* în Paravicini (nr. 9, p. 925) şi în Rowell (nr. 9, p. 172).

[86] Vielliard (*Les pèlerins d'Espagne*, p. 280): *Sacgitivia*. Paravicini (nr. 9, p. 925), Rowell (nr. 9, p. 172): *Socgitervia*.

[87] Verso-ul a fost publicat doar de Rowell (nr. 9, p. 172), Paravicini neprimind de la ACA şi fotocopii după verso-uri (!).

[88] Scris despărţit, şi cu minusculă, şi în Rowell (nr. 9, p. 172).

[89] *Castelle* în Rowell (nr. 9, p. 172).

[90] Scris despărţit în Rowell (nr. 9, p. 172).

[91] În Rowell (nr. 9, p. 172), atât *duci*, cât şi *penne* au fost scris cu majusculă.

[92] *Albukerke*, cu majusculă în Rowell (nr. 9, p. 172).

[93] În Rowell (nr. 9, p. 172), *castro* este scris cu majusculă.

[94] În Rowell (nr. 9, p. 172), *dehara* este scris despărţit şi cu majusculă (*Hara*).

[95] În Rowell (nr. 9, p. 172): *amico*.

[96] În Rowell (nr. 9, p. 172): *veraciter*.

[97] Dublarea r-ului în rey era o practică iberică comună (de exemplu: Leonardo Funes, *La leyenda de la blasfemia del Rey Sabio: revisión de su itinerario narrativo*, în „e-Spania", XXV (2016), p. 1–38, la p. 14, 25–26*, ad annum* 1344).

[98] Scris cu majusculă în Rowell (nr. 9, p. 172).

[99] La Rowell, *allexandro* apare cu un singur *l* (el nevăzând abrevierea) şi cu majusculă (*A*), iar *wayouda* este redat *Wwioda*.

Textul documentului în traducere[100]:

Prea-ilustrului domn Ferdinand, infantele Castiliei[101], *domn de Lara*[102], *duce de Penafiel*[103], *comite de Albuquerque* [104] *şi domn de Castrojeriz*[105] *şi de Haro*[106], *de la Alexandru, voievod moldav*[107], *cu sănătate, întreaga prietenie în creştere neîntreruptă*[108]. *O înştiinţăm, confirmând, pe Maiestatea Voastră Regală că nobilul bărbat – şi, totodată, oştean neobosit – domnul Alfonso Mudarra, sosind în faţa noastră, a petrecut împreună cu noi câteva zile. După scurgerea acelor zile, a plecat sănătos*[109] *de la noi, cinstit cu permis*[110]. *Dat la Socjuirta/ Socjituia, în ziua Sfintei Treimi, în Anul Domnului 1412.*

Pe verso: *Prea-luminatului Principe*[111]*, domnului Ferdinand, infantele Castiliei, domn de Lara, duce de Penafiel, comite de Albuquerque şi Mallorca*[112], *şi domn de*

---

[100] Mulţumim colegilor Maria Pakucs şi Ovidiu Cristea (Academia Română, Institutul de Istorie „Nicolae Iorga", Bucureşti) pentru sfaturile şi comentariile lor valoroase.

[101] La moartea fratelui său mai mare, Henric al III-lea, Ferdinand a refuzat să devină regele Castiliei, alegând să-i fie regent nepotului său de frate, Ioan al II-lea (1406), împreună cu mama acestuia, Catherine de Lancaster (Ana Echevarria, *Catalina of Lancaster, the Castilian Monarchy and Coexistence*, în *Medieval Spain: Culture, Conflict and Coexistance. Studies in Honour of Angus MacKay*, editori Roger Collins, Anthony Goodmann, Basingstoke – New York, 2002, p. 79–122).

[102] Prestigioasa seniorie de Lara, lângă Burgos, în Castilia (-León) (Antonio Sánchez de Mora, *La nobleza castellana en la Plena Edad Media el linaje de Lara (ss. XI–XIII)* [teză de doctorat (Universidad de Sevilla)], I, Sevilla, 2003), fusese scoasă din componenţa senioriei de Vizcaya (Bizkaia) de tatăl lui Ferdinand, Ioan I, când devenise rege al Castiliei în 1379.

[103] Ducatul de Penafiel, lângă Valladolid, în Castilia (-León), fusese creat pentru Ferdinand de către tatăl său, Ioan I, regele Castiliei, în anul 1390 (Jaime de Salazar y Acha, *La nobleza titulada medieval en la Corona de Castilla*, în „Anales de la Real Academia Matritense de Heráldica y Genealogía", XI (2008), p. 7–94, la p. 42–43).

[104] Titlul de conte de Albuquerque, în Castilia, îi revenise lui Ferdinand prin căsătoria sa cu Lenora (1394), fiica lui Sancho Alonso, primul conte de Albuquerque (I[nez]. I[sabel]. MacDonald, *Don Fernando de Antequera,* Oxford, 1948, p. 20).

[105] Senioria de Castrojeriz/ Castrogeriz, tot lângă Burgos, în Castilia (-León) a devenit comitat sub fiul lui Ferdinand, Ioan al II-lea (1426), care i l-a concedat lui Diego Gómez de Sandoval şi Rojas (Salazar y Acha, *La nobleza titulada*, p. 28).

[106] Şi Haro, de asemenea lângă Burgos, a devenit comitat sub Ioan al II-lea (1430) în urma războiului pentru Navarra dintre Casele de Castilia şi de Aragon. Primul conte a fost Pedro Fernández de Velasco (vezi şi Elena Woodacre, *The Queens Regnant of Navarre: Succession, Politics, and Partnership, 1294–1512*, Basingstoke – New York, 2013, p. 93–94).

[107] […] *al moldovenilor [al Moldovei]* […] în traducerea profesorului Spinei.

[108] La profesorul Spinei: […] *Alexandru, voievod al moldovenilor [al Moldovei], [urează] un nesfârşit spor al deplinei prietenii dimpreună cu sănătate* [...].

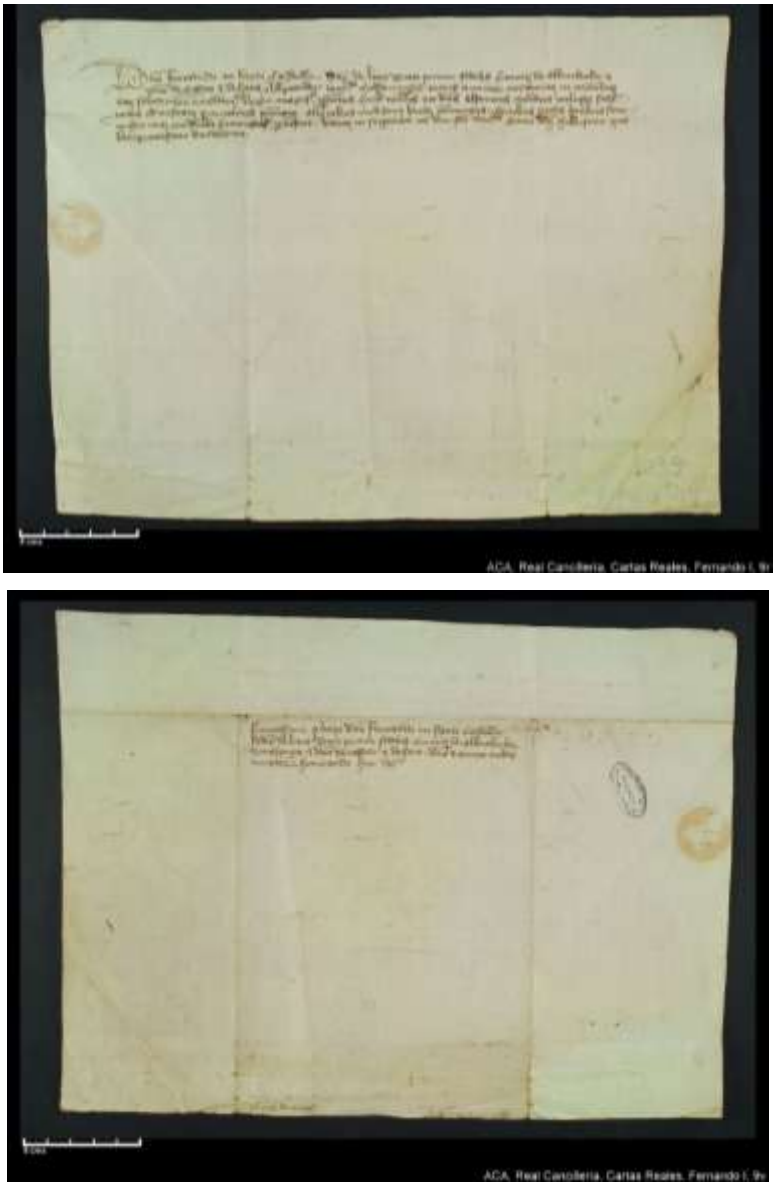
[109] Omis de profesorul Spinei.

[110] În traducerea profesorului Spinei: […] *a plecat cu cinstire, [acordându-i se] permis de liberă trecere* […].

[111] Titlul lui Ferdinand în „scrisoarea de recomandare" a lui Mudarra (2 septembrie 1411? – ante 19 octombrie 1411) către marele maestru al Cavalerilor Teutoni, Heinrich von Plauen, fusese [...] *dompnus Fernandus infans Castelle et dominus de Lara, dux Penefidelis, comes de Alburquerque et de Mayorga ac dominus de Castro et de Haro* [...] (Paravicini, nr. 1, p. 918; Rowell, nr. 1, p. 159; *dompnus* era o formă iberică, „barbarizantă", pentru *dominus* răspândită din anii 1200; vezi şi *Archivio General de Navarra (1194–1234)*, editori Roldán Jimeno Aranguren, José María Jimeno Jurío, Pamplona, 1998, nr. 180, p. 215, nr. 235–236, p. 315–316). În „recomandarea" din 2 septembrie 1411 a lui Mudarra pentru Eric al VII-lea de Griffin al Norvegiei şi al Danemarcei, se folosise exact acelaşi titlu (ACA, Real Cancillería, Autográfos, I, 5, F).

[112] Mallorca (Majorca), omisă în prima fază de scribul lui Alexandru, era de fapt un regat unit personal cu Regatul de Aragon, incorporat în acesta de la 1343/1349 (David Abulafia, *A Mediterranean Emporium: The Catalan Kingdom of Majorca*, Cambridge, 1994, p. 34–36, 216–217).

Castrogeriz şi de Haro, domnul[113] *şi prietenul nostru vrednic de cinstire,* <îi trimitem> *aceste vorbe*. Urmau cuvintele „de margine", socotite notă coevă arhivistică (în spaniolă) şi traduse drept: *către regele de Aragon de la Alexandru Voievod*[114].

2. Salvconductul emis de Alexandru I cel Bun pentru Alfonso Mudarra
(Archivo de la Corona de Aragón, Barcelona, Real Cancillería,
Carta Reales, *Ferran I*, caixa I, nr. 9)

[113] Omis de profesorul Spinei.
[114] „Nota" a fost integrată de profesorul Spinei în traducerea textului latin, la fel şi *Allexandro Woyouda*.

În comparaţie, adresa de pe verso-ul salvconductului, apropiată ca dimensiuni de textul propriu-zis al documentului[115], era la fel de grăitoare precum cuvintele din salvconductul în sine, a cărui utilitate, a cărei ţintă reală era în Apus, actul de la Alexandru I nefiind adresat dregătorilor moldavi pe care Alfonso Mudarra avea, trebuia să-i întâlnească în continuarea călătoriei sale[116]. Pentru aceştia, cavalerul a primit cel mai probabil un alt document de la domn, de presupus în slavonă[117]. Este încă un motiv pentru care merită să stăruim asupra textului latin scris în numele lui Alexandru I pentru *domnul şi prietenul* său, Ferdinand de Aragon (căruia doar Alexandru Voievod i s-a adresat astfel)[118].

III. Înţelesurile unui salvconduct pentru „Moldova înapoiată”. Atât Paravicini, cât şi Rowell s-au străduit să latinizeze latina scrisorii lui Alexandru I către Ferdinand. După Paravicini[119], o latină şi o caligrafie proastă, dar oricum superioare celor moldave, se mai poate întâlni doar în cazul salvconductelor savoiarde şi lituanienene. Cum „barbaria” limbii documentului (împrumutăm un termen folosit de Marino Sanudo cel Tânăr pentru latina solilor trimişi de Ştefan al III-lea cel Mare, la sfârşitul domniei sale, la Veneţia)[120] a fost studiată de profesorul Victor Spinei[121], notăm doar că, în loc de *Vestre enodamus regie maiestati...*, corect ar fi fost *Enodamus Vestre*…, o formulare puţin uzuală. Ea nu se regăseşte în celelalte acte emise pentru Mudarra, în Europa Central-Răsăriteană[122]. Poate fi însă întâlnită în Ungaria la sfârşitul domniei lui Sigismund[123], între nobilii din Banat[124]. Pare un posibil indiciu pentru

---

[115] Altfel decât în cazul mult mai elaboratelor salvconducte primite de Mudarra de la Sigismund, „Vladislav” şi Vitold.

[116] La 1419, Du Lannoy a primit şi escortă şi tălmaci de la Alexandru I până la Cetatea Albă (*Călători străini*, I, p. 50).

[117] Este o presupunere (naturală însă), du Lannoy nepomenind vreun salvconduct primit (firesc) de la Alexandru I. De la Vitold în schimb, du Lannoy primise acte de trecere în rusă, în latină şi în tătară (*Călători străini*, I, p. 49).

[118] De vorbele lui Alexandru se mai apropiaseră, pe versoul salvconductului dat lui Mudarra, doar castelanul şi căpitanul Cracoviei, Cristin de Ostrów, şi mareşalul coroanei, Zbigniew de Brzezie (în numele regelui Vladislav): […] *domino nobis singulariter gracioso* […] (ACA, Real Cancillería, Carta Reales, *Ferran I*, caixa I, nr. 13; în Rowell, nr. 7, p. 169).

[119] „*Fürschriften* und *Testimonia*”, p. 907.

[120] [...] *Fo leto una lettera latina; ma gran barbarie* […] (*I diarii di Marino Sanudo (MCCCCXCVI–MDXXXIII) dall' autografo Marciano ital. cl. VII cod. CDXIX–CDLXXVII*, editori Guglielmo Berchet, Frederico Stefani, Nicolò Barozzi, Rinaldo Fulin, Marco Allegri, V. *1 aprile 1503 – 31 marzo 1504*, editor F. Stefani, Venezia, 1881, col. 150; actul, păstrat doar „în ediţia lui Sanudo”, fusese emis [...] *in oppido nostro Temes* [!], *nono chalendas augusti 1503*).

[121] Spinei, „Document emis de Alexandru cel Bun”, p. 185–186.

[122] ACA, Real Cancillería, Carta Reales, *Ferran I*., caixa I, nr. 10–11, 13, în ediţiile Paravicini şi Rowell, nr. 5, pp. 921/–922/ 165–166 (Sigismund), nr 7, p. 923–924/ 169–170 („Vladislav”), nr. 8, p. 925/ 171–172 (Vitold).

[123] Să notăm aici şi că *strenuus* a fost scris cu doi de *n* şi în salvconductul dat de Sigismund pe 8 ianuarie 1412 din Buda (ACA, Real Cancillería, Carta Reales, *Ferran I*, caixa I, nr. 11; editat în Paravicini, nr. 5, p. 921; Rowell, nr. 5, p. 165).

[124] Adrian Magina, *Parohiile catolice din Banat în epoca lui Sigismund de Luxemburg*, în „Analele Banatului”, NS, XX (2012), p. 173–188, în Anexă, no. III, p. 180 (24 aprilie 1435). Citām din solicitarea lui Emeric Himfi de Debrente către vice-comitele de Timiş, Mihail Anyos: [...] *Enodamus vestre dominationi presentium cum thenore, quod generosa domina Anna relicta alias Emericii filii Hym de Remethe* [...].

mediul cultural din care provenea scribul domnului Moldovei[125]. Pe de altă parte, atât el, cât şi scribul ducelui Lituaniei au redat numele *Alexander* cu doi de *l*[126]. Pare să fi fost o practică comună – de inspiraţie germană[127] – în nord pentru numele creştin al lui Vitold (inclusiv în salvconductul său pentru Mudarra)[128], prezentă şi în Ungaria[129], dar (mult) mai puţin în Moldova[130]. În actele sale, Alexandru I a mai apărut ca *Allexander* la 1421 în contextul – lituanian de asemenea[131] – al aranjamentelor domnului cu fosta sa soţie, Ringalla, sora lui Vitold[132].

În contextul de faţă, trei aspecte sunt, în opinia noastră, foarte importante: 1. Nemenţionarea de către Alexandru I a vreunei scrisorii de recomandare a lui Mudarra adresată domnului Moldovei de către Ferdinand I de Aragon. 2. Locul de emitere al salvconductului lui Alexandru I pentru cavalerul iberic. 3. „Nota" *al*(*l*)*exandro vayouda* din finalul actului domnesc. Vom zăbovi asupra acestora.

---

[125] Relaţiile lui Alexandru cu Sigismund înaintea morţii lui Mircea (1418) sunt de restudiat (repere: Liviu Pilat, *Moldova, Sfânta Coroană şi regii Jagielloni, Vasalitate, putere şi gândire politică (1387–1526)*, Târgovişte, 2023, p. 52–53, 73–75).

[126] ACA, Real Cancillería, Carta Reales, *Ferran I*, caixa I, nr. 9 (Alexandru al Moldovei) şi 10 (Alexandru al Lituaniei).

[127] Vezi şi trimiterile din Giedrė Mickūnaitė, *Making a Great Ruler: Grand Duke Vytautas of Lithuania*, Budapest – New York, 2006, p. 15 (nota 18), 64 (şi nota 305), 93 (nota 167), 94 (nota 174), 95 (nota 195), 111 (nota 348), 236 (nota 328).

[128] Orientativ: *Codex epistolaris Vitoldi Magni Ducis Lithuaniae. 1376–1430* (= *Monumenta Medii Aevi historica res gestas Poloniae illustrantia*; VI), editor Anton Prochaska, Kraków, 1882, nr. 40, p. 14 (1388); nr. 53, p. 18 (1389); *Codex diplomaticus Ecclesiae Cathedralis necnon Dioeceseos Vilnensis*, I. *1387–1501*, editori Jan Fijałek, Władysław Semkowicz, Kraków, 1932, nr. 51, p. 76 (1410); nr. 67, p. 98 (1415); *Die Staatsverträge des Deutschen Ordens in Preußen im 15. Jahrhundert*, editor Erich Weise, I. *1398–1437*, Marburg 1970[2], *I. Thorner Friede*, p. 83–89, la p. 85 (1411).

[129] Amintim: *Zsigmondkori oklevéltár* (= *Magyar Országos Levéltár Kiadványai*, II, 1, 3-4, 22, 25, 27, 32, 37, 39, 41, 43, 49, 52, 55, 59, 61), I. *1387–1399*, editor Elemér Mályusz, Budapest, 1951, nr. 5311, p. 586 (1398); VI. *1417–1418*, editor E. Mályusz, Budapest, 1999; nr. 1457, p. 396 (1418); XV. *1428*, editori Norbert C. Tóth, Bálint Lakatos, Budapest, 2022, nr. 217, p. 124 (1428); Gábor Mikó, *Egy levéltár régmúltja. A Zarka család középkori okiratai* (= *Subsidia ad Historiam Medii Aevii Hungariae inquirendam*, XV), Budapest, 2023, nr. 8, p. 61 (1329); N. C. Tóth, *A váci székeskáptalan archontológiája 1200–1543* (= *Subsidia ad Historiam Medii Aevii Hungariae inquirendam*, XVI), Budapest, 2023, p. 117 (1467, 1470).

[130] *Allexander* a mai fost Alexăndrel, fiul lui Ştefan al III-lea cel Mare, într-o scrisoare de a sa către braşoveni din ianuarie 1482. Mai târziu Alexandru Lăpuşneanu a apărut drept *Allexander Woyda* într-o corespondenţă săsească din februarie 1564 (Eudoxiu de Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, XV–1. *Acte şi scrisori din arhivele oraşelor ardelene Bistriţa, Braşov, Sibiu, 1358–1600*, editor Nicolae Iorga, Bucureşti, 1911 (*Hurmuzaki*), nr. 211, p. 117; nr. 1109, p. 596). *Allexander* a fost folosit şi pentru Alexandru al II-lea (un alt Alexăndrel) de administraţia medievală a Braşovului în „nota explicativă" în latină de pe versoul privilegiului emis în slavonă în august 1452 de acel domn moldav pentru urbea săsească din sud-estul Transilvaniei (cf. N. Iorga, *Istoria lui Ştefan cel Mare*, ediţie Victor Iova, Bucureşti, 1978, p. 240, nota 29).

[131] Vezi astfel şi A. C. Dincă, „Romanian Lands and Lithuania. Evolution of Relations from 14th to 16th Century", în *From Neighbourhood to Partnership: Hghlights of Lithuania's Relations with Romania and Moldova*, editori Vladimir Jarmolenko, Silviu Miloiu, Târgovişte, 2013, pp. 27–72, la pp. 45–46.

[132] În ultimă ediţie: *Documenta Romaniae Historica* (DRH), A. *Moldova*, I. *1384–1448*, editori C. Cihodaru, Ioan Caproşu, Leon Şimanschi, Bucureşti, 1975, nr. 48-B, p. 70–71. Vezi aici C. Rezachevici, *Ringala-Ana. Un episod dinastic în relaţiile moldo-polono-lituane din vremea lui Alexandru cel Bun*, în „Revista de istorie", XXXV (1982), 8, p. 917–923.

1. Emitenţii tuturor salvconductelor păstrate au amintit scrisorile de recomandare ale cavalerului emise de Ferdinand pentru viitoarele sale gazde: Amedeo al VIII-lea, conte de Savoia[133], Teodor al II-lea Paleologul, marchiz de Montferrat[134], Galeazzo Maria Visconti, ducele Milanului[135], Sigismund de Luxemburg, regele romanilor şi regele Ungariei[136], Sofia de Wittelsbach, regina Boemiei[137], soţul ei, Venceslav al IV-lea de Luxemburg, regele Boemiei[138], Cristin de Ostrów şi Zbigniew de Brzezie (în numele regelui Vladislav al II-lea Jagiello al Poloniei)[139], şi Vitold, ducele Lituaniei[140]. Numai în actul pentru Alfonso Mudarra de la Alexandru I al Moldovei nu se menţiona vreun mesaj din partea lui Ferdinand către voievodul de la Marea Neagră[141]. Fie Alexandru nu fusese pe lista lui Ferdinand (ceea ce nu este exclus, monarhul aragonez putând crede că *Moncastro*/Cetatea Albă, prin care trecea cel mai bun şi scurt drum spre Constantinopol şi Ţara Sfântă, nu se afla sub puterea domnului)[142], fie că Alexandru Voievod, scribul acestuia, nu a mai socotit necesar să precizeze primirea scrisorii de la Ferdinand (ceea ce ar fi o gafă diplomatică majoră, dar una în acord cu latina salvconductului moldav pentru Alfonso Mudarra)[143]. Lămuriri ar putea aduce tocmai subiectul de la punctul următor.

2. Locul de emitere a salvconductul moldav a fost citit (în ordine cronologică) drept (1) *Sacgitivia* (Vielliard)[144], (2–3) *Socgitervia* (Paravicini[145] şi Rowell[146]), (4–5) *Socjuirta/ Socjituia* (în lecţiunea noastră). Lecţiunile relevă grafia problematică a scribului, dar ne şi arată că locul de emitere al actului nu putea fi – nepermis de stâlcit –

---

[133] [...] *litteras magnifficencie vestre gratanter recepi* [...] (ACA, Real Cancillería, Carta Reales, *Ferran I*, caixa I, nr. 15; Paravicini, nr. 2, p. 919; Rowell, nr. 2, p. 160–161).

[134] [...] *litteras vestras gratanter accepi* [...] (ACA, Real Cancillería, Carta Reales, *Ferran I*, caixa I, nr 12; Paravicini, nr. 3, p. 919–920; Rowell, nr. 3, p. 162).

[135] [...] *recepimus litteras de manu spectabilis viri Alfonsi Modarre* [...] (ACA, Real Cancillería, Carta Reales, *Ferran I*, caixa I, nr. 14; Paravicini, nr. 4, p. 920–921; Rowell, nr. 4, p. 163–164).

[136] [...] *preveniens litteris, quas misistis* [...] (ACA, Real Cancillería, Carta Reales, *Ferran I*, caixa I, nr. 11; Paravicini, nr. 5, p. 921–922; Rowell, nr. 5, p. 165–166).

[137] [...] *Strenuum Alfonsum militem, exhibitorem presencium, vasallum regis Hispanie, qui ad regna nostra veniens* […] (ACA, Real Cancillería, Carta Reales, *Ferran I*, caixa XXV, nr. 3240; Baďura, nr. XV, p. 73).

[138] [...] *vestre dileccionis litteras* [...] *gratanter suscepimus* [...] (ACA, Real Cancillería, Carta Reales, *Ferran I*, caixa II, nr. 136; Paravicini, nr. 6, p. 922–923; Baďura, nr. XVI, p. 74–75; Rowell, nr. 6, p. 167–168).

[139] [...] *miles Alfonsus Mudarra, lator presencium, cum litteris serenitatis vestre* [...] (ACA, Real Cancillería, Carta Reales, *Ferran I*, caixa I, nr. 13; Paravicini, nr. 7, p. 923–924; Rowell, nr. 7, p. 169–170).

[140] [...] *miles Alfonsus, presencium exhibitor, quem litteris vestris ad Sepulcrum Christi proficiscentem* [...] (ACA, Real Cancillería, Carta Reales, *Ferran I*, caixa I, nr. 10; Paravicini, nr. 8, p. 925; Rowell, nr. 8, p. 171–172).

[141] Nu am putut observa ca această problemă a atras cu adevărat atenţia profesorilor Paravicini, Rowell, Pippidi şi Spinei.

[142] Din imensa literatură: Laurenţiu Rădvan, *Oraşele din Ţările Române în Evul Mediu (sfârşitul sec. al XIII-lea – începutul sec. al XVI-lea)*, Iaşi, 2011, p. 502–503 (participarea, la 1415–1416, a delegaţiei Cetăţii Albe la Conciliul de la Constanţa).

[143] Indiscutabil ne apare faptul că salvconductul lui Alexandru al Moldovei pentru Mudarra a fost redactat în mare grabă.

[144] *Les pèlerins d'Espagne*, p. 280.

[145] *Fürschriften und Testimonia*, Anexă, nr. 9, p. 925.

[146] *Du Europos pakraščiai*, Anexă, nr. 9, p. 172.

Suceava, indiferent de „limba maternă” a scribului[147] şi de originea – maghiară ori slavă – a numelui Suceava, capitala lui Alexandru I[148]. În schimb, prin primele sale trei litere (*Soc*, în toate lecţiunile moderne), numele se lega limpede – pe „filieră” slavă mai degrabă (*Сочава*)[149] – de Suceava/ Soc(h)av(v)a (de râu/de târgul cu acelaşi nume). Ca urmare, dat fiind şi faptul că locul emiterii salvconductului moldav nu era inclus într-o formulare de tipul *datum in castro nostro...* (Kaunas)[150] ori într-una simplificată – monarhic – *datum* fără *in* (*Datum Bude*[151] şi *Datum Cracovie*[152]), locul de emitere al salvconductului moldav poate să fi fost Suceviţa, parte a domeniului domnesc al Volvăţului[153]. Oricum va fi fost, când a trebuit să plece – în mare grabă (ţinând cont şi de locul unde i s-a scris „permisul [de liberă trecere]”) – de la Alexandru I, Alfonso Mudarra nu se găsea la Suceava, unde domnul avea o cancelarie profesionistă şi dispunea de o comunitate „latinofonă”[154]. Salvconductul a fost emis cu „mijloacele avute la dispoziţie”[155] de domn într-o ieşire din cetatea sa de scaun[156]. De aceea, este foarte important de reţinut că Alexandru avea cu el, chiar dacă era, să zicem, la vânătoare[157], măcar o bucată de hârtie, pe care a fost înscris

[147] Pentru Suceava (predominant *Сочава*, dar şi *Соучава* şi *Сучава*) în sursele de limbă slavonă: Spinei, *Document emis de Alexandru cel Bun*, p. 185. În germană, Suceava, ca loc al emiterii documentului, apare drept *Czotzaw* în scrisoarea pârgarului Ulrich şi a vistiernicului Giurgiu către judele Bistriţei, Fabian, din 1 noiembrie 1404 (Mihail Costăchescu, *Documente moldoveneşti înainte de Ştefan cel Mare*, II. *Documente interne. 1438–1456. Documente externe. 1387–1456*, Iaşi, 1932, II, nr. 174, p. 627). În latină, cel puţin forma folosită la începutul domniei lui Iliaş I (1433), „Zwczawye” (nr. 179, p. 645; nr. 180, p. 647), ar pleda pentru folosirea unui scrib de limbă maghiară, dacă nu chiar pentru originea maghiară – din *szűcs* (cojocar) a numelui Sucevei (adică, tradiţia consemnată de Simion Dascălu/ Grigore Ureche şi Miron Costin)

[148] În această „poveste fără de sfârşit”: Nicolae Drăganu, *Istorie şi toponimie* (= *Biblioteca Institutului de Istorie Naţională*, I), Cluj, 1928, p. 69, nota 1 (nu se îndoia, după Trianon, de origine maghiară a numelui Suceava); Rădvan, *Oraşele*, p. 577.

[149] Datarea printr-o zi de sărbătoare, nu printr-o zi a lunii, ar putea fi socotită la rândul ei un argument în acest sens.

[150] ACA, Real Cancillería, Carta Reales, *Ferran I*, caixa I, nr. 10; Paravicini, nr. 8, p. 925; Rowell, nr. 8, p. 172.

[151] ACA, Real Cancillería, Carta Reales, *Ferran I*, caixa I, nr. 11; Paravicini, nr. 5, p. 922; Rowell, nr. 5, p. 166.

[152] ACA, Real Cancillería, Carta Reales, *Ferran I*, caixa I, nr. 13; Paravicini, nr. 7, p. 924; Rowell, nr. 7, p. 170.

[153] Nicolae N. Puşcaşiu, Voica Maria Puşcaşiu, *Rezultatele săpăturilor de cercetare arheologică efectuate la Mănăstirea Suceviţa în anii 1962–1965 şi 1968*, în *Movileştii. Istorie şi spiritualitate românească* [editori Ştefan S. Gorovei, Maria-Magdalena Székely], II. *Ieremia Movilă. Domnul. Familia. Epoca*, Suceviţa, 2006, p. 9–33, la p. 18–19. Amintim, la rândul nostru, că la 1421 Alexandru I cel Bun a dat domeniul Volovăţului fostei sale soţii, Ana-Ringalla, sora lui Vitold.

[154] Vezi în continuare L. Şimanschi, Georgeta Ignat, *Constituirea cancelariei statului feudal moldovenesc* (I–II), în „Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie «A. D. Xenopol»”, Iaşi, IX (1972), p. 107–131; X (1973), p. 123–149.

[155] La rândul nostru, nu suntem de acord cu vechea idee a lui Damian P. Bogdan că şi cancelaria Moldovei (sau cea a Ţării Româneşti) era una „itinerantă” (*Contribuţii la studiul diplomaticii vechi moldoveneşti*, în „Revista istorică română”, IV (1934), 1, p. 92–140, la p. 132). Dacă acesta ar fi fost cazul, salvconductul pentru Mudarra ar fi arătat „altfel”.

[156] Ar fi de reţinut că acesta este primul act cunoscut de la Alexandru care nu a fost emis la Suceava.

[157] Deşi, datarea prin sărbătoarea Sfintei Treimi, ar putea sugera că domnul se afla/se aflase la o mănăstire (domnească).

salvconductul pentru cavalerul iberic[158], şi o pecete mică, care a fost aplicată pe verso-ul actului, aproape de jumătatea marginii sale drepte[159].

3. Redactate de mâini diferite de cele care au întocmit salvconductele, „perechi" de tipul *al rrey de aragon* (în stânga) – *al*(l)*exandro vayouda* (în dreapta)[160], „perechi" aşezate în funcţie de marginile, în special de marginile de împăturire ale hârtiilor sigilate[161], se mai găsesc pe verso-urile „permiselor" primite de cavalerul lui Ferdinand de la (1) Alexandru (*Allexander*)/Vitold, *al rrey de aragon – duque* (prescurtat *duq*) *vitold* (cele două parţi au fost scrise de două mâini diferite: *al rrey de aragon* aparţine aceleaşi mâini care a introdus această adresă pe verso-ul actului de la Alexandru al Moldovei, iar *duque vitold* a fost scris poate de aceeaşi mână care a inserat *Salutatoria vittvodi* deasupra „perechii")[162], (2) Sigismund de Luxemburg, *al rrey de aragon – del rrey de ungria* (ambele părţi aparţin unei singure mâini, cea care a scris *al rrey de aragon* pe verso-ul actelor lituane şi moldave)[163], şi (3) Teodor al II-lea Paleologul, *al rrey de aragon – marques de monferad* (notiţa dată de aceeaşi mână ca mai sus)[164]. Numai în cazul actului de la Alexandru I al Moldovei, o parte a „perechii" nu poate fi atribuită lumii iberice în general, sau/ şi cancelariei lui Ferdinand de Aragon în particular: *al*(l)*exandro vayouda*, scris fără abrevieri (iniţial, prenumele a fost scris cu un singur *l*, un semn de abreviere fiind adăugat apoi deasupra). Scrisul stângaci este sensibil mai urât decât cel al scribului care a întocmit salvconductul pentru Mudarra. Trebuie astfel să socotim că mâna care a scris *alexandro vayouda* a fost o mână din Moldova. Dat fiind locul – „pe Suceava" – de emitere al salvconductului pentru Mudarra şi faptul că, foarte probabil, Moldova nu se afla pe itinerariul cavalerului stabilit prin recomandările suzeranului acestuia, Ferdinand, *alexandro vayouda* este de privit drept „semănătura", cu sau fără ghilimele, a lui Alexandru, menită să întărească prezenţa pelerinului iberic în ţara sa şi să justifice „devierea" acestuia.

Trăgând, pe moment, linia, o concluzie suprinzătoare se poate desprinde din analiza punctelor de mai sus. Salvconductul emis pe hârtie de Alexandru I cel Bun

---

[158] Adică, nu putem vorbi de „analfabetism domnesc" (sau sau fără ajutor bisericesc) şi de acte emise „din an în Paşte".

[159] Vezi astfel şi Igor Bercu, *Stema Ţării Moldovei: cap de bour sau cap de zimbru*, în *Historia est Magistra vitae. Civilizaţie, valori, paradigme, personalităţi. In honorem profesor Ion Eremia*, editori Constantin Manolache, Liliana Rotaru, Ion Valer Xenofontov, Chişinău, 2019, p. 84–92.

[160] ACA, Real Cancillería, Carta Reales, *Ferran I*, caixa I, nr. 9.

[161] Deoarece la ora actuală este totuşi greu de distins între împăturirile emitenţilor şi împăturirile de arhivă (iniţial, actele fiind păstrate împăturate în arhiva coroanei, de unde şi notiţele discutate aici), comentariile noastre vor fi destul de sumare. 1. Pe muchia hârtiei se află numai „perechile" ungare şi moldave. 2. „Perechile" cu Vitold şi Teodor sunt în interiorul verso-ului, deasupra unei margini de împăturire (pe lungime), nu pe muchie. 3. Actul de la Alexandru (şi poate cel de la Sigismund) este singurul care a fost împăturit de patru ori (de două ori pe lungime şi de două ori pe lăţime). 4. Cele de la Vitold şi Teodor (şi poate Sigismund) au fost împăturite doar de trei ori (de două ori pe lungime şi o dată pe lăţime). 5. Adresele de pe verso-urile documentelor de la Teodor şi Vitold sunt scrise „perpendicular" pe textul mesajului de pe cealaltă parte a hârtiei.

[162] ACA, Real Cancillería, Carta Reales, *Ferran I*, caixa I, nr. 10. *Duque* a fost scris abreviat: *duq*, cu liniuţă deasupra.

[163] ACA, Real Cancillería, Carta Reales, *Ferran I*, caixa I, nr. 11.

[164] ACA, Real Cancillería, Carta Reales, *Ferran I*, caixa I, nr 12.

pentru cavalerul Alfonso Mudarra este un însemn al funcţionalităţii[165] şi nu al disfuncţionalităţii statului[166] şi al domniei Moldovei, într-o vreme de criză pe deasupra, cum a fost anul 1412. Moldova nu avea o cultură de talie occidentală[167] şi era pentru destui o ciudăţenie, dar semănatura domnului ei avea putere până în Peninsula Iberică.

3. Verso-ul salvconductului lui Alexandru/ Vitold, ducele Lituaniei
(Archivo de la Corona de Aragón, Barcelona, Real Cancillería, Carta Reales, *Ferran I*, caixa I, nr. 10).

[165] Amintim şi că pe lângă cele 96 de documente interne păstrate de la Alexandru I, au fost identificate alte (minimum) 87 de acte pomenite de către urmaşii săi (Marius Chelcu, *Menţiuni documentare privitoare la acte emise de cancelaria lui Alexandru cel Bun*, în *In Honorem Ioan Caproşu*, editori Lucian Leuştean, Maria Magdalena Székely, Mihai-Răzvan Ungureanu, Petronel Zahariuc, Iaşi, 2002, p. 110–130).

[166] Vezi de pildă lucrarea, nelipsită de merite, a Marianei Goina, *The Use of Pragmatic Documents in Medieval Wallachia and Moldavia: Fourteenth to Sixteenth Centuries* (= *Utrecht Studies in Medieval Literacy*, XLVII), Turnhout, 2020 (cu critica dură a lui Marian Coman din *The Medieval Review*: https://scholarworks.iu.edu/journals/index.php/tmr/article/view/35244).

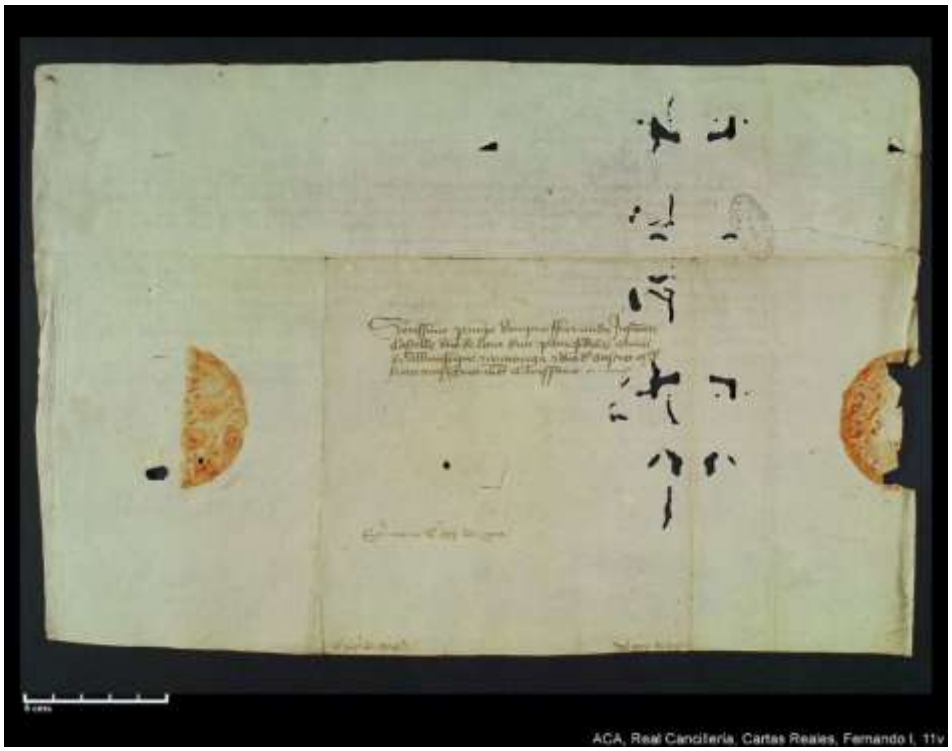
[167] În vederea unei foarte necesare dezbateri, amintim doar două titluri: Maria Holban, *Accente personale şi influenţe locale în unele scrisori latineşti ale domnilor români*, în „Revista istorică", XXIX (1943), 1–6, p. 51–86; Ana Cristina Halichias, *Latina diplomatică în Ţările Române (Secolele XIII–XVI). Studiu lingvistic şi documente comentate*, București, 2014.

Toate cele patru documente, ale cărui verso-uri au fost incluse în această ilustraţie, se află în succesiune arhivală: 1. scrisoarea de la Alexandru I cel Bun din 29 mai 1412 (nr. 9), 2. scrisoarea de la Vitold/Alexandru din 1 mai 1412 (nr. 10), 3. scrisoarea de la Sigismund de Luxemburg din 8 ianuarie 1412 (nr. 11) şi 4. scrisoarea de la Teodor al II-lea Paleologul din 2 noiembrie 1411 (nr. 12). Nici cronologia, nici succesiunea opririlor (doar cei doi Alexandri se leagă între ei în itinerariul lui Mudarra, dar în ordine inversă) nu unesc aceste patru documente în fondul *Ferran I*, caixa I. Practic, această ordonare dezorganizează fondul, cutia în cazul de faţă. Amintim ca urmare numerele purtate de celelalte scrisori pentru Mudarra din cutie: nr. 13 = scrisoarea a lui Cristin de Ostrów, castelanul şi căpitanul Cracoviei, şi Zbigniew de Brzezie, mareşalul coroanei Poloniei, în numele lui Vladislav al II-lea Jagiello, regele Poloniei (8 aprilie 1412); nr. 14 = scrisoarea lui Galeazzo Maria Visconti (6 noiembrie 1411), ducele Milanului; nr. 15 = scrisoarea lui Amedeo al VIII-lea, conte de Savoia (19 octombrie 1411).

Din ce se poate vedea, există două grupuri: cele patru documente şi „restul" (de trei). Ambele sunt organizate în ordinea cronologică inversă a documentelor, ceea ce este greu de crezut că este rodul întâmplării arhivistice.

Acelaşi lucru se poate spune şi despre neincluderea în această cutie a scrisorilor de la Sofia de Wittelsbach, regina Boemiei, intitulată şi regină a romanilor (23 februarie 1412), şi de la soţul ei, Venceslav al IV-lea de Luxemburg, regele Boemiei şi rege – depus (reamintim) – al romanilor (1 martie 1412). Scrisoarea Sofiei se păstrează în Carta Reales, *Ferran I*, caixa XXV (nr. 3240), iar cea a lui Venceslav în Carta Reales, *Ferran I*, caixa II (nr. 136). Omiterea lor trebuie legată de interesele lui Ferdinand de Aragon care s-au legat de cele ale lui Sigismund, fratele şi duşmanul lui Venceslav, ducând şi la întâlniea dintre cei doi monarhi de la Perpignan din toamna anului 1415. Cu atât mai mult iese în evidenţă includerea lui Alexandru I cel Bun al Moldovei în prima cutie alături de Sigismund de Luxemburg, Vladislav al II-lea Jagiello şi Vitold/Alexandru, ştiut fiind că la Lublau, în martie 1412, Sigismund şi Vladislav deciseseră împărţirea Moldovei între ei, „desigur", în cazul în care Alexandru I nu-i sprijinea în plănuita lor luptă comună împotriva Imperiului Otoman, aflat în reviriment.

Revenind la organizarea materialului documentar din Arhiva Coroanei de Aragon de la Barcelona, suntem îndreptăţiţi, credem, să punem gruparea arhivală – în, trebuie subliniat, succesiune inversă din punct de vedere cronologic a scrisorilor (Alexandru-Vitold/Alexandru-Sigismund-Teodor) – a celor patru înscrisuri folosite ca ilustraţii, pe seama „însemnărilor" de pe verso-ul celor patru scrisori. Din păcate, nu se poate spune când s-a produs această aranjare. În mod cert, ea a premers apariţia studiului Jeannei Vielliard din anii 1930. Am fi chiar tentaţi să o legăm de momentul eliminării „din grupaj" a scrisorilor de la soţii Venceslav al IV-lea şi Sofia, din nou, din cauză păstrării lui Alexandru I al Moldovei „în grupaj", teoretic (şi nu numai) adversarul lui Sigismund, căutat (şi găsit) drept aliat de către Ferdinand de Aragon, suveranul „pelerinului" Alfonso Mudarra.

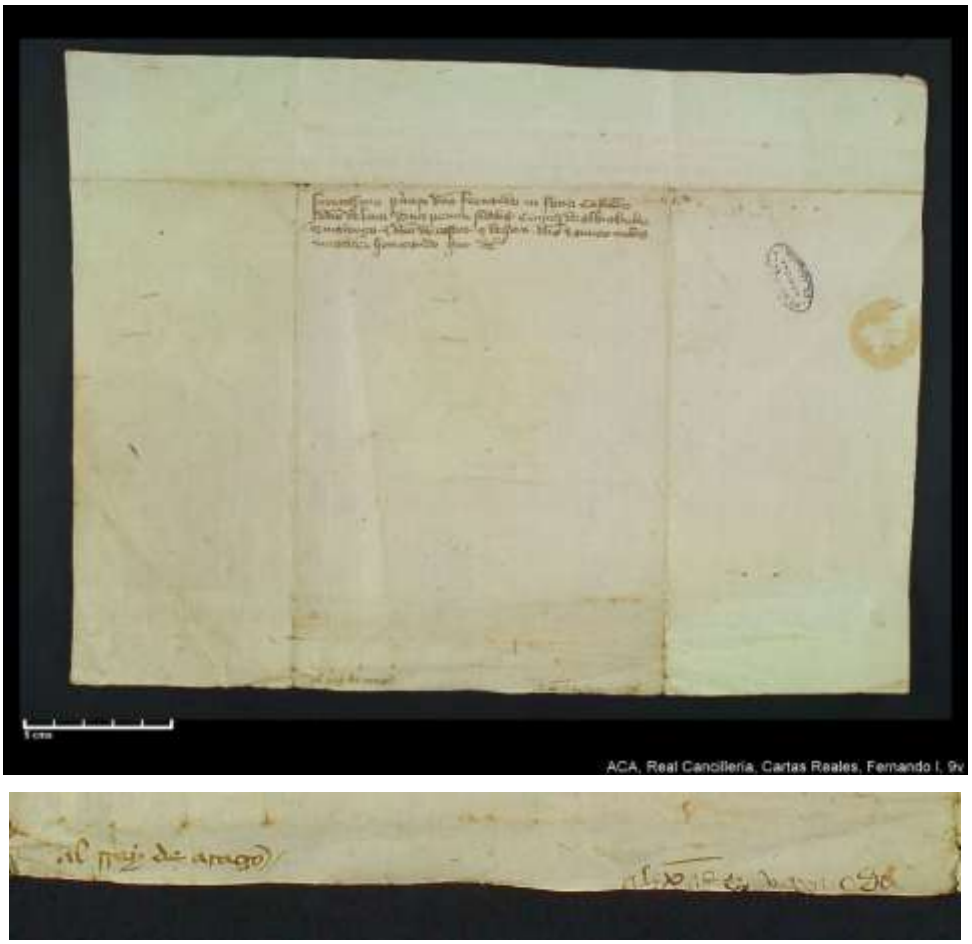
4. Verso-ul salvconductului lui Sigismund de Luxemburg, regele romanilor și regele Ungariei
(Archivo de la Corona de Aragón, Barcelona, Real Cancillería, Carta Reales, *Ferran I*, caixa I, nr. 11).

5. Verso-ul salvconductului lui Teodor al II-lea Paleologul, marchizul de Montferrat
(Archivo de la Corona de Aragón, Barcelona, Real Cancillería, Carta Reales, *Ferran I*, caixa I, nr. 12).

Întrebarea legitimă care se pune este: de ce numai amintitele patru scrisori au „însemnări" pe verso. Între Vitold/Alexandru, Alexandru I şi Sigismund legătura este dată – în mod evident din perspectiva politicii lui Ferdinand de Aragon – de monarhul luxemburghez, noul rege al romanilor. Care este atunci explicaţia pentru includerea lui Teodor al II-lea Paleologul, marchizul de Montferrat? Explicaţia este dată de trei „cuvinte-cheie": Genova, cruciadă şi Bizanţ (Sandra Origone, *Marriage Connections between Byzantium and the West in the Age of the Palaiologoi*, în *Intercultural Contacts in the Medieval Mediterranean: Studies in Honour of David Jacoby*, editor Benjamin Arbel, London, 1996, p. 226–241, la p. 235–236; Małgorzata Dąbrowska, *Sophia de Montferrat or the History of One Face*, în „Acta Universitatis Lodziensis, Folia Historica", LVI (1996), p. 177–199, la p. 180–182; John W Barker, *Crusading and matrimony in the dynastic policies of Montferrat and*

Savoy, „Byzantion Nea Hellás”, XXXVI (2017), p. 157–183, la p. 171–172). Din 1409, Teodor al II-lea era stăpânul Genovei, aliata lui Sigismund de Luxemburg şi „patroana” coloniilor din Marea Neagră, printre care Cetatea Albă aflată sub stăpânirea (suzeranitatea?) lui Alexandru I. După cum o arată şi numele, Teodor era strâns înrudit cu Paleologii (ceea ce i-a permis pe urmă fiicei sale, botezată Sofia, să se căsătorească cu Ioan al VIII-lea, fiul şi urmaşul basileului Manuel al II-lea Paleologul). Pentru o cruciadă „izbăvitoare”, Ferdinand fiind un cruciat, Teodor al II-lea era – privit dinspre Apus – o verigă ideală între lumile şi riturile creştine.

6. Verso-ul salvconductului lui Alexandru I cel Bun, domnul Moldovei, şi detaliu cu „semnătura”
(Archivo de la Corona de Aragón, Barcelona, Real Cancillería, Carta Reales, *Ferran I*, caixa I, nr. 9).

Alăturarea lui Teodor grupului răsăritean (Sigismund-Vitold/Alexandru-Alexandru) ar face sens ca urmare, aproape de la sine. Apare/reapare o altă întrebare: de ce au fost necesare „însemnările” în cazul scrisorilor de la Teodor, Sigismund, Vitold/Alexandru şi Alexandru, şi numai în cazul lor? Lămurirea o dă (poate) ordinea

în care ele au fost inseriate, începând cu cea a lui Alexandru I al Moldovei, singura scrisoare pe al cărui verso numele expeditorului, scris foarte stângaci, nu a fost inserat – după toate aparenţele – de vreun scrib al cancelariei aragoneze. Altfel spus, celelalte trei scrisori „din Răsărit", relevante pentru Ferdinand, au fost adaptate la cea a lui Alexandru I cel Bun, cu a sa „semnătură", reală sau falsă, dar sigur menită să autentifice mesajul moldav.

Hârtii şi domnii. Rămâne hârtia. Salvconductul pentru Mudarra este şi cel mai vechi document pe hârtie de la un domn al Moldovei[168]. După filigran (un *B* majuscul)[169], hârtia este de provenienţă italiană[170]. Nu este nefiresc. Marele port al Moldovei era Cetatea Albă, în continuare un centru genovez important[171].

Cel mai vechi act pe hârtie emis de un domn al Moldovei, cunoscut anterior[172], data din 1433 şi îi aparţinea fie lui Ştefan al II-lea[173], fiul nelegitim al lui

---

[168] Pentru datele cunoscute anterior, vezi Gheorghe Ionescu, *Contribuţiuni la studiul începuturilor întrebuinţării hîrtiei în cancelariile Valahiei (Ţării Româneşti) şi Moldovei*, în „Studii şi cercetări de istorie medie", II (1951), 1, p. 77–90 (studiu republicat în Idem, *Contribuţii la istoria românilor (studii şi materiale)*, ediţie I, Cândea, Brăila, 2008, p. 1–20). Vezi aici, desigur, şi Alexandru Mareş, *Filigranele hârtiei întrebuinţate în Ţările Române în secolul al XVI-lea*, Bucureşti, 1987, şi mai ales Gernot Nussbächer, *Datarea documentelor cu ajutorul filigranelor*, în Idem, *Din cronici şi hrisoave. Contribuţii la istoria Transilvaniei*. Bucureşti, 1987, p. 192–207; A. C. Dincă, *Datarea manuscriselor medievale latineşti. Evaluări metodologice*, în „Anuarul Institutului de Istorie «George Barițiu», Cluj-Napoca, L (2011), p. 295–305. Întrucât cercetările colegului Adinel Dincă, căruia îi mulţumim şi pe această cale, sunt în curs de desfăşurare, limităm la un minimum notele pe această temă.

[169] Vezi fig. 7. Identificarea filigranului a reprezentat o mare şansă. În general, hârtiile erau tăiate dintr-o coală de mari dimensiuni. Din acest motiv, numeroase acte pe hârtie, din întreaga Europă, nu au filigran, el fiind aplicat doar într-un loc din bucata/coala iniţială de hârtie. Este cazul şi salvconductelor lituaniene, polone şi ungare pentru Alfonso Mudarra.

[170] Cf. C[harles]. M[oise]. Briquet, *Les filigranes. Dictionnaire historique des marques du papier dès leur apparition vers 1282 jusqu'en 1600*, III. *L-O*, Leipzig, 1923[2] [reprint New York, 1966], p. 432–433 (nr. 7969–8001); Oriol Valls i Subirà, *Paper and Watermarks in Catolonia/ El papel y sus filigranas en Catalunya* (= *Monumenta Chartae Papyricae Historiam Illustrantia*, XII), I. *Text*, Amsterdam, 1970, p. 432–433 (nr. 1616–1617). În ACA, hârtii cu filigran *B* au fost identificate ad *annum* 1355 şi 1410. Filigranul de la 1410 părea aproape identic cu cel din salvconductul moldav din 1412 (Valls i Subirà, *Paper and Watermarks*, I, nr. 1617, p. 401 = Briquet, *Les filigranes*, III, nr. 7979, p. 433). Din păcate, nu am putut verifica informaţia. Cel puţin, referinţa era greşită. ACA, Real Cancillería, Registros, reg. 2375. *1415–1416*, nu acoperă anul 1410.

[171] V. Spinei, *Comerţul şi geneza oraşelor din sud-estul Moldovei (secolele XIII–XIV)*, în „Analele Brăilei", NS, I (1993), p. 171–236, la p. 188–189; E. Khvalkov, *The Colonies of Genoa in the Black Sea Region: Evolution and Transformation*, New York – London, 2018, p. 110–112; Rădvan, *Oraşele*, p. 501–505.

[172] Documentul lui Alexandru I cel Bun pentru Mănăstirea Bistriţa, din 11 iulie 1428, socotit cel mai vechi act pe hârtie emis de un domn al Moldovei (Damian P. Bogdan, *Din paleografia slavo-română*, în *Documente privind Istoria României*, *Introducere*, I, Bucureşti, 1956, p. 79–168, la p. 127), a fost catalogat drept un fals din veacul al XVI-lea în *DRH*, A, I, Anexă, nr. VI, p. 425, analiza, eminamente, diplomatică fiind confirmată de cea istorică (Voica Maria Puşcaşu, *Documentul fals datat 1428, 11 iulie*, în „Acta Moldaviae Meridionalis", VII–VIII (1985–1986), p. 195–203).

[173] *DRH*, A, I, nr. 122, p. 174–175. După această poruncă, nedatată, dată şoltuzilor şi pârgarilor pentru a nu-i mai hărţui pe braşoveni, puţin mai târziu (?), Ştefan al II-lea a mai emis un act pe hârtie, tot în slavonă şi tot în legătură (directă) cu Braşovul, datat doar 5 martie (nr. 127, p. 179). La ora actuală, indiscutabil este doar că din 1435 (26 <mai>) provine primul document, de asemenea în slavonă, pe hârtie şi cu dată, emis de acest domn al Moldovei (nr. 141, p. 196).

Alexandru I cel Bun[174], fie fratelui şi rivalului său Iliaş I[175]. Documentul de la Ştefan era în slavonă (şi nu avea dată), iar cel de la Iliaş în latină (şi purta dată: 15 martie 1433)[176]. Ambele priveau Braşovul[177]. După hrisovul lui Mircea I cel Bătrân dat, pe hârtie tot italiană (mai precis poate, veneţiană)[178] pentru Mănăstirea Tismana, [...] *mergând domniea mea către Severin, ca să mă întâlnescu cu craiul* [Sigismund de Luxemburg][179] […] (23 noiembrie 1406)[180], următorul act dat pe hârtie (şi păstrat) de un domn al Ţării Româneşti îi aparţine lui Mihail, fiul şi urmaşul lui Mircea, şi nu poartă dată (c. 1419)[181]. Documentul domnului *transalpin* a fost emis, la fel precum cele de la Iliaş I şi Ştefan al II-lea, tot datorită relaţiilor cu Braşovul[182].

---

[174] O nouă analiză a figurii lui Ştefan al II-lea se impune, mai vechile cercetări fiind tot mai clar depăşite (vezi, în acest sens, inclusiv al nostru studiu *Porturile Moldovei. Ştefan II, Iancu de Hunedoara şi Murad II în documente italiene (1444–1446)*, în „Analele Ştiinţifice ale Universităţii «Alexandru Ioan Cuza». Istorie", NS, LII–LIII (2006–2007) [~2008], p. 7–25).

[175] Costăchescu, *Documente*, II, nr. 179, p. 645. Actul din 15 martie 1433, destinat conducerii Braşovului (o fotocopie este în *Magyar Nemzeti Levéltár, Országos Levéltár* (MNL-OL), Budapest, *Diplomatikai Diplomatikai Fényképgyűjtemény* (DF), 246631), ar fi fost scris de o mână italiană, după Nicolae Iorga (în *Hurmuzaki*, XV-1, nr. 25, p. 19), dar actul nu diferă în mod fundamental, ca duct, de cele sigur redactate de mâini din Regatul Ungariei. Influenţa italiană este mai degrabă vizibilă în documentul lui Iliaş pentru braşoveni din 9 iunie 1436, emis tot în latină şi tot pe hârtie (MNL-OL, DF 246632; în *Hurmuzaki*, XV-1, nr. 33, p. 22; poate, Nicolae Iorga se gândea de fapt la acest document şi nu la precedentul).

[176] Ar fi de reţinut poate şi că documentul în latină nu era datat după vreo sărbătoare din calendarul creştin, indiferent de rit.

[177] Ca în cazul raporturilor Braşovului cu Ţara Românească, credem că se impun noi cercetări. Până atunci, vezi pe mai departe, Radu Manolescu, *Comerţul Ţării Româneşti şi Moldovei cu Braşovul (sec.XIV–XVI)*, Bucureşti, 1965.

[178] O anumită rezervă trebuie păstrată, deoarece după ce Petre P. Panaitescu în anii 1930 a identificat filigranul hrisovului (cunoscut de peste jumătate de secol la acea vreme) drept […] *o cetate cu turn crenelat* […] (*Documentele Ţării Româneşti*, I. *1369–1490. Documente interne*, Bucureşti, 1938, nr. 15, p. 6), alte analize nu au fost efectuate (după ştiinţa noastră), iar ediţia lui Panaitescu nu este lipsită de erori (cf. I. Cândea, în Ionescu, *Contribuţii*, p. 20, nota [2]). Filigranul descris de Panaitescu ar fi de provenienţă veneţiană (cf. şi Anca Opaiţ, *Filigranele hârtiei utilizată în manuscrisele slavone aflate în Biblioteca Academiei Române din Cluj-Napoca*, în „Libraria", VII (2008), p. 127–133, la p. 132).

[179] Ţinând cont şi de posibila provenienţă a hârtiei de la 1406, vezi aici şi I.-A. Pop, Al. Simon, *Misiunile Sfântului Nicodim în contextul politicilor bisericeşti ale Veneţiei si Ungariei*, în „Mitropolia Olteniei", LVIII (2006), 9–12, p. 234–252.

[180] Deşi socotit iniţial drept scris pe hârtie de Panaitescu (*Documentele Ţării Româneşti*, I, nr. 15, p. 69), în *DRH*, B, I. *1247–1500*, editori P. P. Panaitescu, Damaschin Mioc, Bucureşti, 1966, nr. 32, p. 71, actul a fost socotit, în mod eronat, un pergament (vezi discuţia profesorului Ionel Cândea, din Ionescu, *Contribuţii*, p. 19–20, nota [2]).

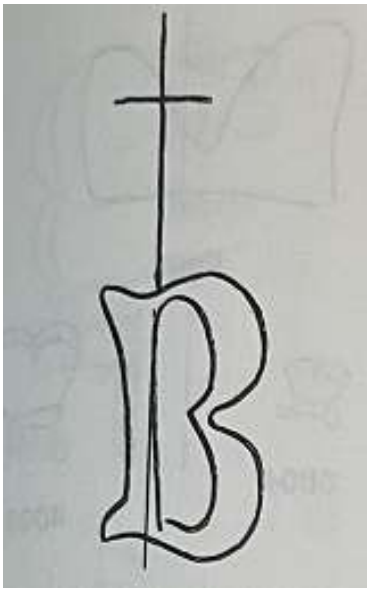
[181] *DRH*, B, I, nr. 40, p. 85 (reeditat în *DRH*, D. *Relaţiile între Ţările Române*, I. *1222–1456*, editori Ştefan Pascu, C. Cihodaru, K.G. Gündisch, D. Mioc, Viorica Pervain, Bucureşti, 1977, nr. 122, p. 201). Este vorba tot despre o poruncă legată de negustorii braşoveni şi adresată vameşilor din Rucăr şi Turci(u). Nici ea nu poartă dată (vezi, tot de la Mihail, şi *DRH*, D, I, nr. 123, p. 202; act destinat braşovenilor şi râşnovenilor, de asemenea fără dată). S-ar părea că în Ţara Românească, în anii 1420 cel puţin (dar şi după), hârtia era folosită pentru mesaje domneşti scurte şi în general nedatate, toate în slavonă, precum cel de la Radu al II-lea Praznaglava şi Dan al II-lea (*DRH*, D, I, nr. 135, p. 220; nr. 137–138, p. 223–224; nr. 143, p. 233; nr. 145, p. 234; nr. 154, p. 250; nr. 166, p. 264; nr. 168, p. 266). După hrisovul, în slavonă, al lui Mircea pentru Tismana (1406), primul act datat pe hârtie, emis de un domn al Ţării Româneşti, îi aparţine lui Alexandru (al II-lea?) Aldea (14 iunie 1431) şi a fost scris în latină (*DRH*, D, I, nr. 180, p. 282). Ca în cazul documentelor moldave pe hârtie citate, cu excepţia actului de la Alexandru I pentru Afonso Mudarra, nu putem face, pe moment, consideraţii privitoare la originea hârtiei folosită.

[182] Vezi tot G. Nussbächer, *Moara de hîrtie din Braşov în secolul al XVI-lea. Rolul ei în producţia şi în comerţul hirtiei pe teritoriul României. Contribuţii la dezvoltarea culturii româneşti. Importanţa pentru arhivistica românească*, în „Cumidava", XII (1979–1980), p. 53–70, la p. 54–56. În Transilvania, folosirea hârtiei s-a răspândit de pe la mijlocul anilor 1300.

7. Filigranul hârtiei salvconductului emis de către Alexandru I cel Bun pentru Alfonso Mudarra
(Archivo de la Corona de Aragón, Barcelona, Real Cancillería, Carta Reales, *Ferran I*, caixa I, nr. 9).

Pentru claritate şi poziţionare, am ales să dăm imaginea documentului pe lăţime (în contra direcţia de scriere) şi nu pe lungime (îi mulţumim şi pe această cale doamnei Dr. Suzana Simon, de la Academia Croată de Ştiinţe şi Arte, Institutul de Istorie şi Studii Sociale, Zagreb). Nu este exclus ca *B*-ul să fi avut deasupra o cruce, caz în care s-ar potrivi perfect cu Briquet, *Les filigranes*, III, nr. 7979, p. 433 (documentat la Palermo, în anul 1416).

8. O posibilă analogie
(C[harles]. M[oise]. Briquet, *Les filigranes. Dictionnaire historique des marques du papier dès leur apparition vers 1282 jusqu'en 1600*, III. *L-O*, Leipzig, 1923[2] [reprint New York, 1966], nr. 7979).

Influenţa transilvană, saxonă să-i spunem, pare clară[183]. În Regatul Ungariei, hârtia se răspândise semnificativ începând în special de la Ludovic I cel Mare de Anjou (1342–1382)[184]. Sub acest raport, pământurile Sfintei Coroane erau superioare celor supuse monarhilor de la Cracovia[185]. Notăm astfel că în Moldova hârtia a fost folosit

[183] Vezi şi László J. Szőnyi, *14 századbeli papíros okleveleink vízjegyei* (II), în „Magyar Könyvszemle", XV (1907), 2, p. 120–144, la p. 121–123. Rămâne, şi în raport cu documentul citat mai jos de la 1404, problema limbii/limbilor vorbite de către saşii din Transilvania, o denumire generică (*Saxones*) (A. C. Dincă, *The Transylvanian Saxons and their Books in the Middle Ages* (= *Istoria cărţii şi a textelor*, II), Cluj-Napoca, 2023).

[184] Consideraţiile privitoare la proveniența – până în prima parte a secolului al XV-lea – a hârtiei din Regatul Ungariei (şi, implicit, din Voievodatul Transilvaniei) din Peninsula Italică ar trebui poate revăzute deoarece se bazează pe analize din urmă – la ora actuală – cu peste un veac (Zs. Jakó, R. Manolescu, *Scrierea latină în Evul Mediu*, Bucureşti, 1971, p. 40).

[185] Inclusiv din perspectiva duratei lungi, vezi Józef Dąbrowski, *Paper Manufacture in Central and Eastern Europe before the Introduction of Paper-making Machines*, Łódź, 2008, p. 37–38, 70, 90, Krisztina Rábai, *The Usage and Acquisition of Paper in the Jagiellonian Courts, 1490–1507*, în *The Paper Trade in Early Modern Europe: Practices, Materials, Networks* (= *Library of Written Word*, LXXXIX), editori Daniel Bellingradt, Anna Reynoldspp, Leiden – Boston, 2021, p. 218–242.

încă de la 1404[186] în corespondenţa în germană între, pe de o parte, Ulrich, pârgarul Sucevei, şi Giurgiu, vistiernicul lui Alexandru I, şi, pe de altă parte, oraşul Bistriţa[187].

Cu această observaţie ne întoarcem la scribul documentului pentru Alfonso Mudarra. Acesta era obişnuit să scrie, cunoştea abrevierile, dar mai puţin latina (ceea ce nu era neapărat o raritate la nivel regional, inclusiv în regatele de rit latin[188]). Este posibil ca scribul să fi fost un vorbitor nativ de limbă germană, dar nici alte origini nu sunt excluse (chiar şi cea română), ţinând cont că el făcea parte dintre apropiaţii lui Alexandru I cu care domnul ieşea din cetatea sa de scaun[189]. Ca în atâtea alte cazuri, mai multe consideraţii[190] ar fi doar speculaţii[191], într-un context definit de

[186] Întrucât un jude al Bistriţiei Fabian Eiben era cunoscut doar sub anul 1504, s-a presupus că documentul data din acel an (adică, din 1 noiembrie 1504) şi nu din 1404 (K. G. Gündisch, *Patriciatul orăşenesc al Bistriţei pînă la începutul secolului al XVI-lea*, în „File de Istorie. Bistriţa", IV (1976), p. 147–193, la p. 160, nota 53; pe urmele lui Iorga din *Hurmuzaki*, XV-1, p. 169; idee acceptată şi în *DRH*, D, I, nr. 110, p. 179, nota 1). Lăsând la o parte faptul că, atât înainte, cât şi după moartea lui Ştefan al III-lea (2 iulie 1504), vistiernic al Moldovei în anul 1504 a fost tot Isac (Maria-Magdalena Székely, *Isac, vistiernicul lui Ştefan cel Mare*, în *Vocaţia istoriei. Prinos profesorului Şerban Papacostea*, editori Ovidiu Cristea, Gheorghe Lazăr, Brăila, 2008, p. 567–604), anul înscris pe scrisoarea trimisă din Suceava la Bistriţa este clar 1404 (MNL, DF 247232; hârtia, împăturită de două ori pe lungime, a fost tăiată, stângaci, dintr-o bucată/coală mult mai mare, după cum era obiceiul în acea vreme; o eventuală analiză a existenţei unui filigran ne este necunoscută).

[187] Costăchescu, *Documente*, II, nr. 174, p. 628; *DRH*, D, I, nr. 110, p. 178–179.

[188] De exemplu, în Ungaria, „profesionalizarea latinei" se petrece cu adevărat în urma domniei lui Sigismund (András Kubinyi, *Polgári értelmiség és hivatalnokréteg Budán és Pesten a Hunyadi- és Jagelló korban*, în *Tanulmányok Budapest középkori történetéről*, II, editori István Kenyeres, Péter Kis, Csaba Sasfi, Budapest, 2009, p. 599–619, la p. 606–608; Mariann Slíz, *Személynévadás az Anjou-korban*, Budapest, 2011, p. 228–233). Subiectul rămâne delicat (Anna Adamska, *Continuity and Change in Studying East Central European Literacy*, în *Continuity and Change in Medieval East Central Europe: Social, Ruling and Religious Transformations*, editor Dušan Zupka, New York – London, 2024, p. 224–242).

[189] Reamintim că „stâlcirea" numelui locului din care a fost emis salvconductul nu permite identificarea cu Suceava.

[190] De exemplu, datorită identificării filigranului aşezat practic la mijlocul hârtiei pe care a fost redactat salvconductul moldav pentru Alfonso Mudarra, am fi putut prespune că „descentrarea" (evidentă) a textului documentului a fost dictată de dorinţa ca filigranul să fie cât mai vizibil (cu mijloacele acelei vremi, adică, la lumina lumânării), iar provenienţa hârtiei cunoscută. Din acest motiv, am evitat o altă „speculaţie" (care-şi putea face loc din cauza nemenţionării de către domnul Moldovei a vreunei scrisori de recomandare a lui Mudarra către el, emisă de către Ferdinand de Aragon): falsificarea, din motive necunoscute, a documentului de la Alexandru cel Bun. Într-un asemenea caz, falsificatorul ar fi evitat să folosească o hârtie pe care filigranul folosit era vizibil, hârtii cu acel filigran (cu un filigran asemănător) fiind deja folosite tocmai în cancelaria Casei de Aragon (iar, pe celelalte scrisori pentru Mudarra din Răsărit, filigranele nu existau/nu erau vizibile).

[191] Din aceste raţiuni, evităm să dezvoltăm subiectul „semnăturii" (legat de iscăliturile domneşti şi boiereşti, vezi tot D. P. Bogdan, *Diplomatica slavo-română*, în *DIR*, *Introducere*, II, Bucureşti, 1956, p. 5–226, la p. 135–138), un subiect a cărui importanţă „răsăriteană" (Cyril Pavlikianov, *False Chrysobull of Czar Stephen Dušan in the Archives of the Athonite Monastery of Zographou*, în „Βυζαντινά", XXXV (2018), p. 161–186) şi „apuseană" (semnătura lui Sigismund de Luxemburg, cel puţin, face obiectul unui studiu din *Sigismund of Luxembourgs's Court and Chancery* (= J. F. Böhmer, *Regesta Imperii*, suppl. LI), editori Petr Elbel, Klara Hübner, Stanislav Bárta, Leiden – Köln – Wien, 2025) este evidentă. În Peninsula Iberică, semnăturile erau deja un loc comun (cazul celebrului El Cid de la 1098: https://en.wikipedia.org/wiki/El_Cid), altfel decât în părţile estice ale Creştinătăţii de rit latin (Imre Szentpétery, *Magyar oklevéltan* (= *A magyar történettudomány kézikönyve*, II, 3), Budapest, 1930, p. 189). Atragem astfel atenţia asupra actului pentru Mănăstirea Tismana emis de Iancu de Hunedoara, despre care se ştie că avea mari probleme în a scrie şi a citi (vezi Joseph Held, *Hunyadi. Legend and Reality* (= *East European Monographs*, CLXXVIII), Boulder, CO, 1985, p. 39–40). La finalul acestuia act în slavonă (20 septembrie 1444), care s-a păstrat doar într-o copie contemporană, se preciza: „Pentru iscălitură, însuşi domnul voievod" (*DRH*, D, I, nr. 276, p. 387).

necunoscute şi de „surprize”, precum se arată a fost fi cel al domniei lui Alexandru I cel Bun al Moldovei, măcar în anii 1410[192]. Moldova de la acea vreme începe să se înfăţişeze drept o intersecţie între „reformismul” promovat de regele Sigismund de Luxemburg[193] şi „renaşterea paleoloagă” cizelată de basileul Manuel al II-la[194].

THE OLDEST DOCUMENT ISSUED ON PAPER BY A RULER OF MOLDAVIA: ON MOLDAVIA'S PLACE IN EUROPE AT THE TIME OF THE CONGRESS OF LUBLAU

Abstract

The "Eastern mission" of knight Alfonso Mudarra, the courtier of Ferdinand of Aragon, has drawn the attention of scholars over the past three decades. An analysis of the documents in the Archive of the Crown of Aragon (Barcelona) has revealed that the number of sources related to Mudarra's journey of 1411–1412 is greater (11 instead of 9) and that, contrary to earlier literature (based foremost on photocopies), the documents in question were on paper and not on parchment. This applies also to the safe-conduct issued by Alexander I the Just, the voivode of Moldavia, for Alfonso Mudarra, making it the oldest document issued on paper by a voivode of Moldavia (the German community in Moldavia, and perhaps the princely chancery, used paper since 1404).

A textual analysis of the document issued by Alexander I revealed that the scribe was well-versed in writing with Latin letters, but not in the Latin language (this maybe due also to the fact that document as issued outside of the capital of Moldavia, Suceava, as Mudarra accompanied Alexander to either a monastery or on a hunting trip). A visual (UV) analysis of the document brought to light the watermark of the paper, in the form of the letter *B*, possibly surmounted by a cross (this watermark was highly frequent in the Italian Peninsula at that time, more precisely in the Mediterranean area, in Barcelona as well). Both findings raise questions about culture and politics in Moldavia at the dawn of the 14th century (e.g., the official/ the primary language of the Moldavian chancery was so-called Slavonic; Suceava controlled Cetatea Albă, a major harbour in the north-western Black Sea area and, originally, a Genoese colony). Moldavia's so-called "backwardness" seems to have been limited.

In spring 1412, just before Mudarra, unexpectedly came to Alexander's court, the country was the object of the desires of both Sigismund of Luxemburg and Władysław II Jagiello. If Alexander failed to support the planned anti-Ottoman crusade, the country was to be divided between the two kings. Moldavia proved not to be an easy prey. Mudarra travelled rapidly from Witold, duke of Lithuania, who was opposed to the partition of Moldavia, to Alexander I. From there, Mudarra suddenly returned to Aragon, where he vanished like a "ghost".

[192] A se revedea astfel Ş. Papacostea, *Alexandru cel Bun – sfârşit de domnie*, în „Analele Putnei”, IX (2013), 2, p. 7–16.

[193] Vezi o recentă sinteză Bernd Schneidmüller, „*Unitas* and *Diversitas*: *Sigismund's Empire as a Model of Late Medieval Rulership*”, în „Hungarian Historical Review”, XIII (2024), 2, p. 172–194.

[194] Un titlu clasic dintr-o literatură abundentă: Steven Runciman, *The Last Byzantine Renaissance*, Cambridge, 1970.